

БЕЛАРУСКИ КАЛЕКЦЫЯНЕР

Люты 1996 г.

№ 1—2 (14—15)

Кошт - па дамоўленасці

КАСЬЦЮШКАЎСКІЯ ГРОШЫ

У час паўстання 1794 года рэвалюцыйным уладам прыйшлося займацца нумізмам экстраных праблемаў. Сярод іх значнае месца займала фінансавая забеспячэнне паўстання. Не з'яўляецца сакртам, што на працягу ўсяго XVIII ст. фінансы Рэчы Паспалітай знаходзіліся ў разладжаным стане, трывала адчуваўся недахоп сродкаў на самыя надзённыя справы. Унутранае бязладдзе, умяшанне з боку суседзяў і, у выніку, пад-

род іншых мераў прадугледжвалася паніжэнне манэтнай стапы срэбранай манеты да таго ўзроўню, які б рабіў нявыгадным яе вываз. Прадугледжвалася таксама чаканка, пераважна дробных наміналаў, з нізкапробнага срэбра. Буйныя паўнаватэрасныя наміналы (талеры) было вырашана чаканіць у абмежаваным памеры, у большасці для рэпрэзентатывных мэтаў. Прапанавалася змяніць і вонкавы выгляд манеты — замест звычайнага кара-

8 чэрвеня 1794 года Найвышэйшая Нацыянальная Рада выдае загад аб эмісіі скарбовых білетаў і аб утварэнні спецыяльнага органа — Дырэкцыі скарбовых білетаў, які б непасрэдна займаўся пытаннямі, звязанымі з падрыхтоўкай і арганізацыяй друкавання скарбовых білетаў. Была акрэслена сума эмісіі — 60 млн. злотых. Папярэвым грашам надаваўся прынамсі курс, іх абмен на звычайную манету не прадугледжваўся. Выятак іх з

злотых (цаглянага), 1000 злотых (жоўта-лімоннага, мал. 3). Купюры былі аднолькавага памеру і аднакавымі.

На скарбовых білетах змяшчаліся аднакі наміналы, тэкст, які сведчыў, на падставе чаго адбываецца эмісія і што атрымаюць уладальнікі асягнацую, меліся аднакі нумары і серыі, подпісы (тры) адказных за выпуск асобаў, назва каштоўнай паперы. Меўся таксама адбітак пятак Дырэкцыі скарбовых білетаў, поле якога займае моўны дзів паўстання «Вольнасць, Аднаства, Незалежнасць». Дарчы, усе надпісы зроблены польскай мовай, у той час як на манетах традыцыйна выкарыстоўвалася лацінская.

У верхняй частцы купюры, на пачасным месцы, змяшчаліся гербы Польшчы і Вялікага княства Літоўскага, а непасрэдна пад імі размяшчалася давол складаная эмблематычная выява. Яна ўтвараецца са злучаных паміж сабой фрагійскай шапкі, пасаха вольнасці, вянка, трох злучаных паміж сабой замкавых вежаў, перакрываючых пуюкоў кос і дадаў, згінападобных малакан, крылаў і лапцуга. Гэтая алегорыя, бясспрэчна, мае сувязь з эмблематых рэвалюцыйнай Францыі.

Скарбовыя білеты з'явіліся ў абарачэнні 16 жніўня і сустрэлі насцярожаныя адносіны з боку насельніцтва, чые не сыхлалася іх прымаць. Акрамя зусім аразумелага недаверу да новага віду грошай, вялікі ўплыў на насельніцтва аказала сітуацыя ў тэатры ваенных падаеў. Улады вымушаны былі прымаць захады, накіраваныя на ўздзям папулярызацыі скарбовых грошай. Перавага пачатку аддавалася прапагандысцкім акцыям: тлумачэння неабходнасці ўвядзення папярэвых грашовых знакаў, падкрэслівалася, што такім чынам улады пазбеглі розскага павелічэння падаткаў, сыхлывалася, што хутка скарбовыя білеты будуць прымацца на таргах па продажы дзяржаўнай маёмасці, у першую чаргу зямельнай. Было абвешчана, што 1 снежня 1794 года ў Варшаве і 1 сакавіка 1795 года ў Вільні адбудуцца першыя таргі. У перыядным друку неаднаразова абвешчваліся прозвішчы тых, хто свядома набываў значную колькасць папярэвых грошай.

Стабілізацыя становішча пад Варшаву, поспехі рэвалюцыйных войскаў станючым чынам адбіліся на цыркуляцыі скарбовых білетаў, але гэты парываў цягнуцца нядоўга і скончыўся пасля атрымання павадамінення аб разгоне войскаў на Брэсцкім (канец другой дэкады верасня).

Негатыўную ролю адыгралі пралікі арганізатараў папярэвай эмісіі, бо яны не ўлічылі неабходнасці выпуску дробных наміналаў, што яшчэ боліш ускладніла становішча на рынках. Тадыж Касцюшка, у свой час, раіў Найвышэйшай Нацыянальнай Радзе ўвесці дробныя папярэвыя наміналы, пачынаючы ад трох — ці нават аднагрэшовых наміналаў. Ранішчым аб гэтым было прынятае 13 жніўня, вырашана эмітаваць 5 (мал. 3), 10 (мал. 4), 20-грэшовыя і адназлотавыя купюры (мал. 5); на пачатку верасня распачалі друк 2- і 4-злотавых (мал. 6) наміналаў. Скарбовыя білеты 20-грэшовыя і 2-злотавыя наміналаў невядзючым даследчыкам: яны не эмітаваліся ці ня транзілі ў аб-

ЧАМУ «БЕЛАРУСКИ МАТЫЛЬКІ» НЯ ХОЧУЦЬ ЛЯЦЕЦЬ НА РАДЗІМУ?

Філатэлістычны свет яшчэ працягвае абмяркоўваць так званыя камэрцыйныя выпускі беларускіх паштовых марак, прысвечаныя Алімпійскім гульням у Ліхасмэры, чампіянату свету па футболе ў ЗША і Марку Шагалу, а фірма «Сэм Меламед» ужо выкінула на еўрапейскі рынак новую сэрью паштовых мініячюр — «Матылькі Беларусі».

Ксэракопія інфармацыйнага выпуску, што распаўсюджваецца філатэлістычным агенствам «Гербер і Брукман» (Нямеччына), дазваляюць сыхлывацца, што гэта восем маляўнічых марак наміналам 300 беларускіх рублёў кожная і два блёкі па 1000 рублёў. Сэрыя, а таксама марачны ліст з тых жа паштовых мініячюр рэкламаваліся ўжо 19 снежня 1995 года. Значыць, насправе законам, прынятых ва ўсім свеце, «Матылькі Беларусі» пачалі распаўсюджвацца за мяжой раней, чым у дзяржаве, назва якой стаіць на гэтых марках і блёках.

Мыркуючы па ўсім, «падом» яны не сыхлываюцца. Як сыхлываецца на тэлефоне ў размове з адным з аўтараў матэрыялу адказная супрацоўніца Міністэрства сувязі і інфармацыі Рэспублікі Беларусь, іх абсалі «падаеў» ў Менск толькі 15 студзеня.

У сувязі з гэтым зноў, як у гісторыі з вышэйзгаданымі спартыўнымі і шагалаўскімі сэрыямі, у філатэлістаў узнікае шэраг пытанняў. А менавіта: які нахлад «Матылькі Беларусі», колькі дакладна і якіх марак, блёкаў і лістоў выпушчана? Ці азначае гэта, што беларускім філатэлістам зноў будзе «выдзелена» ўсяго па адной сэрыі на збора таварыства? Чаму інфармацыя пра выпуск новых беларускіх паштовых мініячюр яны атрымліваюць не ад Мінска і інфармацыі, а з Заходняй Еўропы? Як малі дзяржава, што перш чым з'явіцца на менскім паштаме і ў эканоміцы аддзяленняў

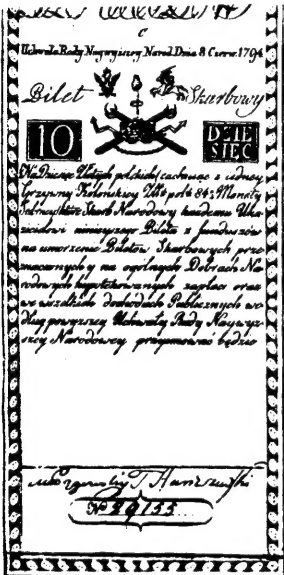
связі беларускіх гарадоў, гэтая сэрыя ўжо амаль месяц рэалізуецца за мяжой і, як нячужа бразумець, не за «зайчыкі» і нават не за «зубры»?

Нарошце, чым кіравалася міністэрства, заключаючы дадому са скандальна вядомай на ўсім філатэлістычным свеце фірмай «Сэм Меламед», якая прыкываецца шыльдай «Міжнароднай філатэлістычнай карпарацыі» (Нью-Ёрк), калі Беларусь мае ўласную паліграфічную базу, якая адпавядае ўсім патрабаванням, або (на горшы выпадак) маркі і блёкі можна замовіць у Маскве? Тым боліш што цікавым выглядае пералік (дадэка на поўны) дзяржаваў, з якімі амерыканскі бізнесмен Сэм Меламед заключуў аналагічныя кабальныя падагненні. Гэта Дамініка, Гамбія, Гана, Грэнада, Мальдывы, Невіс, Танзанія, Того... Як бачыце, не хапае яшчэ адной «банавай» рэспублікі — Беларусі.

Па прызнанні аднаго з дэпутатаў Вярхоўнага Савета рэспублікі мінулага склікання, які браў актыўны ўдзел у расследаванні гісторыі з'яўлення першых выпусках беларускіх «меламедаўскіх» марак, міністэрства атрымала ад Міжнароднай філатэлістычнай карпарацыі толькі мізэрную частку прыбытку. Хто ж на гэты раз, але ўжо па вартасці, ацёніць маральны і матэрыяльны ўрон, нанесены нашай краіне? На наш погляд, гэта справа не толькі Камісіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета, а кампэтэнтных органаў.

Тады гэтым і іншым падобным здылкам будзе пакладзены канец, а «некампетэнтнасць» і памылкі будучы адпаведным чынам ацэнены.

Аляксандр ЛІЗАРЭЎ, збора прэзідыума Гомельскага абласнога аддзялення Саюза філатэлістаў Беларусі, Уладзімір ЛАВІНКА, філатэліст, збора Беларускага саюза філатэлістаў



зельі краіны яшчэ боліш ускладнілі сітуацыю. Кіраўнікі паўстання адразу ж сутыкнуліся з недахопам навуных грошай, якіх у дзяржаўнай скарбніцы амаль не было. Нейкай падмогай аказалася грашовая сума, якая была захопленая ў якасці трыфену ў Варшаве і іншых месцах, але іх было надзвычай мала. Значна боліш удалося атрымаць у выніку патрыятычных ахвяраванняў грамадзян, але тут уладам давялося мець справу пераважна не з рэальнымі грашамі, а з каштоўнасцямі. Значную колькасць каштоўных металаў атрымалі ў выніку рэквізіцыі касцельных і клікатарных каштоўнасцяў. Адначасова прымаўся экстраныя меры, каб пераадолець уцечку каштоўных металаў (у выглядзе манэты) за межы краіны, пераважна на захад. Тадыж Касцюшка 3 мая 1794 года накіраваў Часовую Нацыянальную Замышчальную Радэ ў Варшаву інструкцыю, дзе запатрабавалі прыняць неабходныя меры, якія б перахлалі жалі адліву паўнаватэраснай манеты з Рэчы Паспалітай. Ся-

леўскага бюста змясціць моўны дзів паўстання Рэчы Паспалітай «Вольнасць, Аднаства, Незалежнасць Рэчы Паспалітай 1794», а на праціглым баку традыцыйны герб дзяржавы і адзнаку намінала.

Найвышэйшая Нацыянальная Рада ў Варшаве 8 чэрвеня выдае маніфест аб грашовай рэформе, гэтакім жа пытанню была прысвечаная ардынацыя ад 14 чэрвеня. Праба, літатурна маса і курс залатога дуката заставаліся ранейшымі, разам з гэтым змянялася срэбраная ўтрыманне, літатурна маса і канцроўка (з 8 да 6 злотых) срэбранага талера, такім чынам талер на памерах і вазе стаў меншым зменшылася ў ім і ўтрыманне срэбра. Перапыналася чаканка медных наміналаў і паўталера. Па нейкіх прычынах былі праігнараваныя патрабаванні майскай інструкцыі Т. Касцюшкі аб узаўважэнні эмісіі некаторых білонавых наміналаў і аб змяшчэнні на манетах дзіву паўстання.

Зробленыя захады пэўным чынам садзейнічалі нармалізацыі становішча, але ў назначаных памерах. Вайна кожны дзень патрабавала вялікіх грашовых выдаткаў, а іх трывала не хапала. У такіх умовах канчаткова атрымывае перавагу думка знайсці выйсце з грашовага крызісу за кошт эмісіі папярэвых грошай. У канцы XVIII ст. у шэрагу еўрапейскіх краінаў ужо мелі хадзіць папярэвыя грашовыя знакі (Англія, Аўстрыя, Расея, Францыя, Швецыя). Найболіш актыўна ў гэты час карысталіся папярэвай эмсіяй рэвалюцыйныя ўлады Францыі, вопыт якой спрабавала псраніць паўстаўшая Рэч Паспалітай.

абарачэння планавалася вырашчыць шляхам прадважы дзяржаўнай маёмасці. Скарбовыя білеты павінны былі прымацца ўсімі грамадзянамі пры ўсіх плацяжках. Дзяржаўныя органы атрымлівалі правы рабіць усе плацяжкі папярэвымі грашамі, у той час як прыватныя асобы абавязваліся ўносіць падаткі і іншыя плацяжкі ў дзяржаўныя ўстановы ў прапорцыі: 50% звычайнай манетай і 50% скарбовымі білетами.

Ініцыятары, відаць, добра разумеі, што іхныя навацыяны выкліка энтузіязм за боку насельніцтва краіны, таму паставамі прадугледжвалі штрафныя санкцыі ў выпадках адмовы ад прыняцця скарбовых білетаў. Арганізатары папярэвай эмісіі прадбачалі прыняцці захады супраць магчымай фальсіфікацыі. Адзін з арганізатараў і актыўных дзеячаў эмісіі папярэвых білетаў А. Капостас пазней сведчыў: «Мыркую, што з усіх розных асягнацый, якія існуюць у Еўропе, нашыя польскія, ад пні злотых да тысячы, складней за ўсе для падробкі і могуць вытрымаць строгі выпрабаванні, але пры гэтым нельга будзе дайсці да такога блізкага падабенства, каб і простае вока, якое хоча некалі падбачыліся з сапраўднымі асягнацямі, гэтага не заўважыла». Адначасова прадугледжвалася сыхлротная кара тым, хто ўсё ж рызыкаваў нахлывацца на дзяржаўную мананолію, і грашовыя ўзнагароды тым, хто выквыр фальсіфікацыя.

Былі вызначаны наміналы купюраў: 5 злотых (філэтаванага колеру), 10 злотых (ліловага, мал. 1), 25 злотых (аранжавага), 50 злотых (карычневага, мал. 2), 100 злотых (ружова-чырвонага), 500

ПРОМІЯ АЛЕСЯ АДАМОВІЧА

Гэтая першая на Беларусі недзяржаўная штогадовая прэмія заснаваная Мас-Медыя Цэнтрам і Беларускам Пэн-цэнтрам. Конкурс быў абвешчаны яшчэ ў студзені. Камісія на чале з сусветна вядомым Народным пісьменнікам Беларусі Васілім Быкавым раздзела і прадстаўляла на конкурс боліш за пяцьдзсят твораў літаратурнай публіцыстыкі, газетнай, тэлевізійнай і радыёжурналістыкі. З верасня ў дзень нараджэння знакамітага пісьменніка Алеся Адамовіча (яму споўнілася 68 гадоў) адбылося паседжанне Камісіі па літаратурных прэміях імя Алеся Адамовіча. Прэміямі заахвочаныя журналісты Валяцін Жанко, Анатоль Казловіч, Павел Шарамет, Віталій Цыганкоў, кінадакументалісты Самсон Палякоў і Анатоль Алай. Яны атрымалі грашовую прэмію па 500 дзяржаў ЗША і мэдаль, выраблены ў Празе па эскізе менскага мастака Льва Талбузіна. На адваротным баку мэдаль выгравіраванае прозвішча лаўрэата. Плянка мэдаль аформленая ў бел-чырвона-белых нацыянальных колерах.



ПРАПАНОЎ

26 красавіка 1996 года спаўняецца 10 год з дня Чарнобыльскай катастрофы. Няма, напэўна, ніводнага цывілізаванага чалавека ў свеце, які б ня ведаў пра гэтую чорную падаеў, ад якой найболіш пацярпела Беларусь. Нягледзячы на дзесяцігадовы тэрмін, настуэнствы катастрофы атручваюць і забіваюць насельніцтва нашай краіны. Пра гэта сведчаць шматлікія публікацыі ў беларускіх газетах. Асабліва моцна падаванае здароўе лядцей Гомельскай, Магілёўскай і Брэсцкай абласцей. Сярод іх амаль няма здаровых, шмат сур'ёзна хворых.

Ва ўсім свеце заўжды

мабілізуюць усе магчымыя сродкі для дапамогі хворым дзецям. Адзін са спосабаў — выданне дабрачынных паштовых марак. Такія маркі апэратыўна былі выданыя ў Арменіі падчас Спітскага землетрасця. Таму прапаную Міністэрству сувязі выдасці да гэтага трагічнага юбілею чарнобыльскую сэрью дабрачынных марак.

Калі дадатковыя сродкі, якія паступяць ад продажу гэтых марак, выратуюць жыццё хіць аднаму дзіціці, гэта ўжо будзе зроблена не дарэмна.

Вітаўт КУЗЬНІЦОЎ,

г. Менск



КАСЬЦЮШКАЎСКІЯ ГРОШЫ



(Працяг. Пачатак на стар. 1)

рачэньне я былі знішчаныя. Вонкавае афармленьне 5-, 10- і 4-злотавых скарбовых білетаў спрошчае і сьціслае.

У Варшаве, дзе канцэнтравалася асноўная частка скарбовых білетаў, была арганізавана адмысловая каса па разьмене буйных наміналаў на больш дробныя, адразу ж узніклі вялікія чоргі. Захаваліся шматлікія красамовныя сьведчаньні аб сытуацыі пры разьмене. Вось адно з іх: вялікі натоўп адштурхнуў чатырох жаўнераў-ахоўнікаў, ад мундзіраў вайскоўцаў паадрывалі гузікі, у памяшканьні выбілі дзвяньчы шыбы, паламалі колкі акон і г. д.; гэта акрамя мноства злосьных слоў і праклёнаў у бок тых асобаў, якія займаліся разьменам скарбовых білетаў.

Улады павялічылі да пачы колькасьць разьменных касаў, быў таксама арганізаваны абмежаваны разьмен дробных папярэньных купюраў на медную манэту. 15 кастрычніка было агалошана рашэньне пра тое, што ўсю суму плацяжоў у касу можна ўносіць толькі папярэньнымі грашмы.

Гэтыя захаваныя не здымалі вострыя праблемы, у грамадстве захоўвалася вострая незадаволенасьць скарбовымі білетаў. Улады неаднаразова зьяўляюцца з адзовамі да насельніцтва, з заклікамі да разуменьня сытуацыі, робячы спробы ўздзеяньня на патрыятычныя пачуцьці, у прыклад ставіцца рэвалюцыйная Францыя. Адначасова прымаюцца паставы, якія ўтрымліваюць больш суровыя меры ў бок тых, хто адмаўляецца ад прыёму купюраў.

Паставы Найвышэйшай Цэнтральнай Рады ад 20 кастрычніка прадугледжвалася, што на першы раз віноўны плаціць штраф, які ў 20 разоў пераўзыходзіць тую суму, якую адмовіўся прыняць, у наступным разе ўвесь тавар належыць канфіскаваць. У далейшым папулярызаваў чалавек турэмнае зьняволеньне. Лічу мэтазгодным прывесці некалькі прыкладаў, якія пацьвярджаюць нежаданьне прымаць папярэньныя грошы. У прадмесьці Варшавы Пражэ жаўнеры толькі лаянкі і фізычным прымусам дасягнулі таго, каб шынкары прадавалі сьпіртныя напой за асыгнацыі. Варшаўскі мяснкі Рох ня

толькі не жадаў браць скарбовыя білеты, але і абражаў тых, хто зьяўляўся да яго з такой прапановай. Дыстыпал (перароншчык) з вільцы Доўгай адмовіўся прыняць асыгнацыі за два малыя кілішкі гарэлкі, прычым уголас сказаў: «Лепей вісьце, чым браць паперкі». Зьявіліся сытуацыі да лепшага ўлады не маглі, толькі для постраху прыцягвалі да судовай адказнасьці найбольш злосьных папулярызаў. Напрыклад, крымінальны суд пакараў мяснкіка Роху шасьцідзённым зьняволеньнем.

28 кастрычніка Найвышэйшая Нацыянальная Рада аддала загад Скарбавому аддзелу прыняць скарбовыя білеты, якія б садзейнічалі шыроўкаму скарбовым білетам. Аднак ужо някім скарбамі ці аўнымі сродкамі дамагачы справе было немагчыма. Да Варшавы імкліва набліжаліся рускія войскі на чале з А. В. Суворавым. 4 лістапада штурмам захоплены Прага, 7 лістапада ўмовы капітуляцыі падпісала Варшава.

Варшаўскія ўлады ўнеслі ў капітуляцыйныя ўмовы пункт, які прадугледжваў далейшае абарачэньне скарбовых білетаў, але ён ня быў прыняты. У больш позьні час, калі шэраг нахільчэйшых дзеячоў інсэрцыі 1794 года былі арыштаваныя і прывезеныя ў Пецярбург, адзін з іх, А. Капастас, спрабаваў узьняць пытаньне пра абарачэньне скарбовых білетаў. На допыце ён сказаў: «Но варшавское население ласкаетсё еще упованіем на величайшее милосердие Её Российского Императорского Величества, что через Её Высочайшее посредничество изыскано будет средство, дабы те, теперь остановившиеся, ассигнаты получили свою цену и обращение». Гэты зварот, зразумела, таксама ня меў станоўчых вынікаў.

Агульная колькасьць эмітаваных скарбовых білетаў складала суму 10833751 злоты. Пэўная іх частка трапіла ў рукі расейскіх акупанцыйных уладаў і была імі знішчана. Непараўнальна больш (каля 7000000 злотых) засталася на руках у насельніцтва і такім чынам аказалася, пераважна вымушаным, патрыятычным ахвяраваньнем на карысьць рэвалюцыйных уладаў.



Вышэйсказанае, у большай частцы Варшавы і бліжэйшага навакольнага. Больш-менш грунтоўныя зьвестак, якія б мелі адносіны да Вялікага княства Літоўскага, знайсці не пашчасыліся. Казаць можна толькі пра тое, што паўстанцкія ўлады ВЛК у некалькі прыёмаў атрымалі з Варшавы датаваныя скарбовымі білетаў агульным лікам 700000 злотых; з-за адсутнасьці дакладных звестак сьцьвярджаць нешта аб іх абарачэньні ў адносінах да іх немагчыма.

Акрамя скарбовых білетаў, паўстанцкія ўлады дапусьцілі ў абарачэньне і іншыя віды каштоўных папер, Па-першае, паставы Найвышэйшай Нацыянальнай Рады ад 14 чэрвеня 1794 года былі ўведзеныя скарбовыя абавязальствы. Гэтыя паперы прыраўноўваліся да звычайнай манэты. Выдаваліся яны ўрадавымі ўстановамі грамадзянам за тых ці іншых прадукты ці рэчы, першапачаткова на суму ня меней 3000 злотых. Абвешчана, што пасля таго як у дзяржаве зьявіцца дастаткова колькасьць манэты, скарбовыя абавязальствы будуць абмежаваны на яе. За ўвесь тэрмін утрымання іх уладарам будучы налічвалася працэнты (4% у год). 15 чэрвеня была зацьверджаная форма скарбовых абавязальстваў.

Гэтыя паперы не карысталіся вялікім посьпехам у насельніцтва, таму прымаюцца рашэньні аб зніжэньні памера сумы, на якую могуць выдавацца скарбовыя абавязальствы: спачатку да 500, потым да 300 і ўрэшце да 100 злотых. Такім чынам меркавалася актывізаваць іх абарачэньне. 30 ліпеня Нацыянальная Найвышэйшая Рада абвешчала, што скарбовыя абавязальствы будучы прымацца ад насельніцтва ў якасьці наяўных грошай.

15 верасьня Найвышэйшая Нацыянальная Рада прымае рашэньне аб перапыненні выдачы скарбовых абавязальстваў і наступным іх абмене на скарбовыя білеты. Маюцца зьвесткі пра тое, што скарбовыя абавязальствы было выдадзена на суму 1906366 злотых.

Частка з іх была абмежаваная на скарбовыя білеты і потым, відаць, знішчана рэвалюцыйнымі ўладамі, другая частка (678716 злотых) трапіла ў рукі расейскіх уладаў і таксама была знішчана, а частка засталася на руках у насельніцтва. Па сваёй сутнасьці, скарбовыя абавязальствы зьяўляліся папярэньнымі грашмы і адрозніваліся ад скарбовых білетаў тым, што былі імгненнымі і іх утрымальнікам налічваліся працэнты. У гэтым выпадку, хутчэй за ўсё, сустракаем з некратычным перайманьнем практыкі французскіх рэвалюцыйных уладаў, ад якога былі вымушаны хутка адмовіцца.

Па-другое, у той час інсэрцыі атрымалі распаўсюджваньне білеты манэтнага двара (цэтлікі, цыдулы, мюноцтлі). Вышэй адзначалася, што яшчэ 3 мая было прынятае рашэньне аб паніжэньні прыбы сэрбранай манэты і ўстанавленьня такой манэтанай стапы, якая б пераходзіла вывазу манэты за межы краіны. 13 чэрвеня выдаецца Універсал аб эмісіі сэрбраных манэт згодна з новай манэтанай стапой (84 1/2 злотавы з адной кельнай грыўны сэрбра замест ранейшых 83 1/2 злотых). 17 чэрвеня Дырэцыя манэтнага двара атрымала загад аб тым, каб з 18 чэрвеня манэтыныя справы рыхтаваліся на падставе новай стапы. Такія справы ў тэхнічных адносінах не маглі быць зьдзейсьненыя імгненна, таму на нейкі час прыпынілі чаканку сэрбранай манэты.

У гэты час на манэтыны двор паступаюць новыя патрыятычныя ахвяраваньні высакродных металаў і каштоўнасьцяў. Існавала неабходнасьць нейкім чынам пацьвярджаць грамад-

зянам іх ахвяраваньні. З гэтай нагоды Дырэцыя манэтнага двара прапанавала выпуск білетаў манэтнага двара, прэкт быў адобрыты Скарбовым аддзелам. Гэтыя білеты былі разнавіднасьцю імгненна аблігацый манэтнага двара, якія пацьвярджалі атрыманыя пэўнай колькасьці высакродных металаў, іншых каштоўнасьцяў і ўтрымлівалі абавязальствы заплаціць затычку ці яго прапэраемніку суму, парытэтную вартасьці ахвяраваньня. Білеты манэтнага двара ня мелі абавязковага абарачэньня, іх набывалі добраахотна. Разам з тым яны прыраўноўваліся да звычайнай манэты. У адрозьненне ад папярэдніх каштоўных папер, мюноцтлі выдаваліся ў абмежаванай колькасьці і былі зьясьпечаныя каштоўнымі металамі. З гэтых каштоўных папер няелья лічыць грашмы, яны зьяўляліся кароткатэрміновымі беспрацэнтнымі абавязальствамі.

Лічу мэтазгодным пазнаёміць чытачоў зь цікавым нумізматычным помнікам, які, верагодна, таксама адносіцца да часу паўстаньня 1794 года. У польскім нумізматычным выданні (Gz. Kamiński, Ed. Korpiński Katalog monet polskich. 1764 — 1864. W. 1976) у разьдзеле «Манэты, ня ўведзеныя ў абарачэньне (пробы і памытныя)» зьмешчана фатаграфія меднага граша. Манэта з аднаго боку (рэверс) дублюе звычайную манэту таго часу і ўтрымлівае гербавую кампазыцыю герба Рэчы Паспалітай, вавол якой на лацінскай мове назва дзяржавы і абазначэньне наміналу. Унікальным зьяўляецца афармленьне аверса, на якім зьмешчаны бюст Т. Касцюшкі (мал. 7) замест вензель SAR (Станіслаў Аўгуст кароль па каронай і даты эмісіі). На жаль, больш грунтоўных звестак пра гэты нумізматычны рарытэт знайсці не ўдалося.

Валеры КАСМЫЦЬСЬКІ, г. Менск



АДМЫСЛОВЫЯ ПАШТОВЫЯ ШТЭМПЕЛІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ (1993 — 1994)

8—10.07.93. Першы зьезд беларусаў сьвету. Менск. Чорны. Паштоўка.

26.11.93. 50 гадоў з дня шматлікаў Гомеля ад фашысцкіх захопнікаў. Гомель. Чорны. Паштоўка.

24.02.94. 50 гадоў з дня вызваленьня Рагачова ад фашысцкіх захопнікаў. Гомель. Чорны. Паштоўка.

26.06.94. 50-годзьдзе вызваленьня горада ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Віцебск. Чорны. (Неафіцыйна прымаюцца масьціца цёмна-чырвоная, цёмна-зялёная і фіялетава-сіняя колераў.) Паштоўка.

28.06.94. 50 гадоў з дня вызваленьня Мадзевы. Чорны. Паштоўка.

30.07.94. 50-годзьдзе вызваленьня Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Менск. Чорны. Канвэрт.

8.07.94. Масткі Беларусі. Менск. Чорны. Штэмпель з пераводнай датай «Першы дзень». Канвэрт.

16.07.94. 50 гадоў вызваленьня ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Гродна. Чорны. Канвэрт.

23.07.94. 50-годзьдзе вызваленьня Брэста ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Брэст. Чорны, фіялетава — неафіцыйны. Паштоўка.

27.07.94. Дзень Незалежнасьці. Менск. Чорны.

30.09.94. Птушкі Беларусі. Менск. Чорны. Першы дзень. Тры канвэрты. Штэмпель з пераводнай датай «Першы дзень».

4.10.94. Сусьветны дзень пошты. Менск. Чорны.

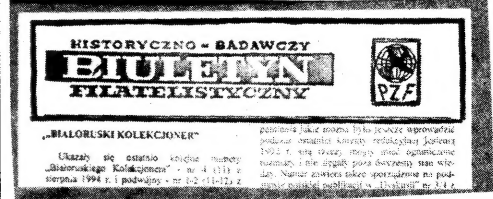
17.10.94. Шэдэўры. Менск. Чорны. Штэмпель з пераводнай датай «Першы дзень».

31.10.94. 150-годзьдзе з дня нараджэньня І. Рэпіна. Менск. Чорны. Штэмпель з пераводнай датай «Першы дзень». Канвэрт.

Пра нас у Польшчы

Вось ужо 36 гадоў рэгулярна, раз у квартал, у г. Лодзі выходзіць «Гістарычна-дасьледчы фільяцэлістычны бюлетэнь» («Historyczno-Badawczy Filiatelistyczny Biuletyn»), далей «ГДФБ». Гэта вельмі па абёме і зьмесьце часопіс, які карыста-

«Марк, сьцягі і гісторыя», які на працягу некалькіх гадоў выдэ сьцяра праўленьня Лодзьскага аддзяленьня Польскага саюза фільяцэлістаў вядомы ў Польшчы і за яе межамі фільяцэліст і публіцыст Вітольд Жураўскі. У 1993 годзе ён вы-



ещэ вялікім попытам ня толькі ў Польшчы, але і шмат у якіх краінах сьвету, асабліва ў тых, дзе маецца значная колькасьць выхадцаў з Польшчы, перш за ўсё ў ЗША, Англіі, Канада. За час існаваньня часопіса на яго старонках надрукавана шмат артыкулаў аб розных аспектах гісторыі польскай пошты, айнайня і сусьветнай фільяцэліі. На шмат якіх фільяцэлістычных міжнародных выставах «ГДФБ» неаднаразова адзначаўся самымі высокімі ўзнагародамі па класе фільяцэлістычнай літаратуры — вялікімі і малымі залатымі і срэбнымі мэдалямі. Сярод шэрагу сталых раздзелаў часопіса ёсьць і такі —

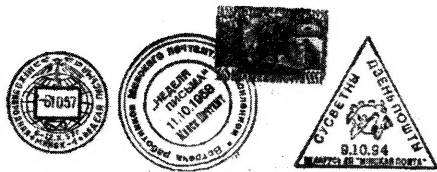
ступіў у «ГДФБ» з грунтоўным артыкулам па гісторыі Беларусі ў лютэраў паштовых выпускаў краінаў сьвету. Артыкул багата ілюстраваны цікавымі паштовымі выпусамі Беларускай Народнай Рэспублікі, маркамі Рэспублікі Беларусь, Польшчы і іншых краінаў.

У сьнежаньскім нумары ён жа зьмяшчае абзорны артыкул пра два апошнія нумары газэты «Беларускі калекцыянер», у якіх станоўча ацаніў агульны напрамак газэты, падкрэсліўшы значна ўзраслае прафэсійнае майстэрства яе аўтарскага калектыву.

Л. Г.



ПОШТА ЗБЛІЖАЕ ЛЮДЗЕЙ



9 кастрычніка 1994 года на Менскім паштамце ўпершыню адзначыў Міжнародны дзень пошты. У гэты дзень там было арганізаванае гашэнне кареспандэнцый адмысловым штомпелем. У яго малюнку надпіс «Сусветны дзень пошты» й контурнае адлюстраванне фрагменту помніка Сусветнаму паштоваму Саюзу (СПС) у Берне (Швейцарыя). Да гэтага ў нас у рэспубліцы пошта на працягу амаль 30 гадоў адзначала Міжнародны тыдзень пісьма. Але спачатку крыху гісторыі.

Яшчэ на пачатку XIX ст. у некаторых краінах была вылучана ідэя пра стварэнне міжнароднай арганізацыі, якая б рэгулявала пытанні паштовай сувязі. Аднак практычныя дзеянні ў гэтым накірунку былі зробленыя толькі ў другой палове XIX ст. на ініцыятыве галоўнага паштмейстара ЗША Манішэры Блэйра й яго намесніка Кесана. У 1862 годзе яны накіравалі пісьмы кіраўнікам шэрагу краінаў з прапановай склікаць канферэнцыю, прысвечаную праблемам міжнароднай паштовай сувязі. У 1863 годзе ў Парыжы адбылася канферэнцыя прадстаўнікоў паштовых ведамстваў розных краінаў. Гэта быў першы крок на шляху стварэння міжнароднага паштовага саюза. Аднак з'яўшася не разнашынны гэтай канферэнцыі

цяжэлення ідэі Сусветнага паштовага саюза.

Восенню 1873 года былі разасланыя запрашэнні многім краінам сусвету ўзяць удзел у кангрэсе ў Берне. Кангрэс адбыўся ў 1874 годзе з удзелам 24 прадстаўнікоў паштовых ведамстваў. На кангрэсе былі вырабленыя асноўныя прынцыпы міжнароднай паштовай сувязі, і 9 кастрычніка 1874 года была заключаная дамова аб стварэнні Усеагульнага паштовага саюза, была прынятая Сусветная паштовая канвенцыя. Назва «Сусветны паштовае саюз» (СПС, Union Postale Universelle — UPU) была прынятая на другім кангрэсе ў 1878 годзе ў Парыжы. Наша рэспубліка падпісала Сусветную паштовую канвенцыю ў ліпені 1947 года. Брала ўдзел у рабоце XIV—XVII кангрэсаў СПС. На XVII кангрэсе дэлегацыя БССР падпісала Агульны рэгламент СПС, некалькі пагадненняў аб пісьмах, статут СПС і іншыя дакументы, у тым ліку й дакумент аб правядзенні поштаў рэспублікі Міжнароднага тыдня пісьма.

Летам 1957 года ў Агтаве (Канада) па рэкамендацыі XVI кангрэса СПС было прынятае рашэнне аб правядзенні ў краінах-членах СПС Тыдня пісьма ў першы абодва другі тыдзень кастрычніка, з разлікам, каб ён ахопліваў 9 кастрычніка — Дзень утварэння СПС.

тамт (не без уплыву філіялістаў) выпусціў да Тыдня пісьма сем (!) канвэртаў, якія прымяняліся для спецыяльных толькі адзін дзень. Усе 7 канвэртаў мелі на сабе тэксты, што папулярнавалі паштовую сувязь, ажыўлены перапіскі паміж людзьмі розных краінаў, гарадоў, пашырэнне сувязі, умацаванне дружбы, абмен ведамі, вопытам і г. д. Тады, у 1958 годзе, Менскі паштamt — адзіны ў СССР — арганізаваў у Тыдзень пісьма сустрэчу з калекцыянерамі горада, на якой работнікі паштамта распавялі пра мэты й задачы Тыдня пісьма. Гэта сустрэча была ўвечараная спецыяльным, таксама адным у былым СССР. (Праўда, штомпель аказаўся яшчэ ўнікальным і таму, што ў яго тэкст закралася арфаграфічная памылка.)

У Менску спецыяльны ў Тыдзень пісьма праводзіліся з 1957 па 1993 год амаль штогод. Гашэнні былі таксама арганізаваныя ў Брэсце й Гомелі, але зрэдку. У 1974 годзе, адзначаючы 100-годдзе СПС, пошта СССР выдала сэрью марак, адна з якіх прысвечаная нашай рэспубліцы — сэрью СПС, быў выданы таксама канвэрт з падобным малюнкам. 9 кастрычніка 1974 года на Менскім паштамце праводзілася спецыяльнае юбеймным штомпелем з контурным малюнкам фрагмента помніка СПС у Берне — зямны шар у акружэнні жанчын — прадстаўніц розных народаў з пісьмамі ў руках. На штомпель надпіс «100 гадоў СПС».

У розных краінах дзень 9 кастрычніка адзначаецца пазначам: гэта й Дзень філіяліста, гэта й Дзень пошты. У Польшчы гэта Дзень паштовай маркі. (Мы распавядалі пра паштовую марку, выданую ў Польшчы да Дня пошты ў «БК» № 2 (9) за 1993 год.)

У якасці кур'ёзу можна дадаць, што СПС — самы буйны «філіяліст», які збірае ўсе маркі свету. Рэч у тым, што дзяржавы — члены СПС абязваюцца перадаваць у яго бюро столькі марак кожнай новай эмсіі, каб можна было ўручыць па 3 комплекты марак усім астатнім членам саюза. З 1992 года члены СПС купляюць маркі незалежнай Беларусі.

У гэтым годзе пошта рэспублікі прадоўжыла традыцыю адзначаць Сусветны дзень пошты спецыяльнымі. 9 кастрычніка 1995 года на Менскім паштамце прымяняўся штомпель з адлюстраваннем паштовага ражка. Да дня пошты былі выдадзеныя два канвэрты, адзін з якіх большага фармату, на якім малюнак будынка сталічнага паштамта й надпіс «9 кастрычніка — Сусветны дзень пошты». У гэтым годзе Менскаму паштамту, узвешчанаму на руінах, спаўняецца 40 гадоў, таму на канвэрце ёсць надпіс «1955 — 1995. Менскі паштamt».

г. Менск

Лёў КОЛАСАЎ

АДМЫСЛОВЫЯ ПАШТОВЫЯ ШТЭМПЕЛІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ (1995)



11.01.95. 200 гадоў вызвольнага паўстання 1794 года. Менск. Чорны. Канвэрт.	9.05.95. 50 гадоў перамогі. Менск. Чорны. Канвэрт.	Штэмпель зь пераводнай датай. 24.10.95. 50 гадоў ААН. Менск. Чорны. Канвэрт.
20.03.95. Філіялістычная выстава «Прырода і мы». Скідэль — Беласток. Скідэль Гродзенскай вобл. Чорны. Канвэрт.	15.05.95. 150 год з дня нараджэння І. Чэрскага. Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень». Канвэрт.	21.11.95. Шэдэўры беларускай архітэктуры. Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень».
13.07.95. Беларускі нацыянальны строй. Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень». Канвэрт.	27.12.95. 80 год з дня нараджэння авіяканструктара П. Сухога. Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень».	29.12.95. Высакародны ален. Менск. Чорны. Канвэрт.
20.07.95. Бабры. Castor Fiber. WWF. Менск. Чорны.	29.12.95. Выдатныя асобы Беларусі. Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень».	30.12.95. Выдатныя асобы Беларусі. Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень».
29.08.95. Дзень беларускай пісьменнасці й друку. Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень».	3.10.95. Герб і сцяг Рэспублікі Беларусь (Луканішкаўскі варыянт). Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень».	
4.05.95. 50 гадоў Перамогі. Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень». Канвэрт.	9.10.95. Сусветны дзень пошты. Менск. Чорны. Канвэрт.	
7.05.95. 100 гадоў радыё. Менск. Чорны. Штэмпель зь пераводнай датай «Першы дзень».	15.10.95. Тыдзень пісьма. Гомель. Чорны.	



ДАВАЙЦЕ ШАНАВАЦЬ СЛАВУТЫХ ЛЮДЗЕЙ БАЦЬКАУШЧЫНЫ

7 траўня адзначалася 100-годдзе адкрыцця выдатным расейскім навукоўцам А. Папавым радыёпрыёму. Ён разам з італьянцам Г. Марконі дзеліць сусветны гонар вынаходца радыё. Расейцы па праву ганарыцца сваім суайчыннікам і шырока адзначаюць гэту слаўную дату.

Афіцыйны беларускі друк рэкамендаваў беларусам у нідзельную раніцу 7 траўня ўключыць радыё й прыгадаць пра А. Папаву, які менавіта ў гэты дзень прадэманстраваў упершыню ў свеце вынайздзены ім радыёпрыёмнік. А друкарня выдавецтва «Беларускі дом друку» па замове Міністэрства сувязі нават выдала да гэтай даты паштовую марку з выявай А. Папавы.

Заслугі выдатных людзей трэба, канешне, паважаць. Але я, беларус, прыгадаў у сувязі з гэтай публікацыяй некаторыя іншыя акалічнасці. Якраз 29 чэрвеня 1995 года спаўняецца 105 гадоў з часу з'яўшася першага радыёпрыёму беларускім вучоным-вынаходцам Якубам Наркевічам-Едкам (1847—1905) у яго майтку Над-Нёман на Уздзеншчыне. Аўтар так апісаў гэтую падзею ў часопісе «Метеорологический вестник» (№ 4 за 1891 г., стар. 184): «На метэаралагічнай станцыі «Над-Нёман»... 29 чэрвеня (1890 г.)... на ўладкаванай па май



таварыства Уладзіміра Кісялёва, адкуль і ўзяты вышэйпаздадзеныя факты. Аднак тут спрацоўвае нейкая закліка: Я. Наркевіч-Едка застаецца пакуль што амаль невядомым.

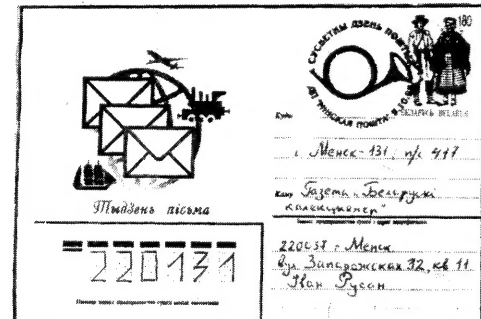
Гэтай зімой павялілася 27-метровая вежа былага палаца ў вёсцы Над-Нёман, апошняя сьведка спраў славагута прафесара электраграфіі й магнетызму. Менавіта на ёй прымаўся сыгналы 29 чэрвеня 1890 года, а потым з'явіўся «бяздротавы» перадачы.

Што ўражае — простыя людзі, асабліва на радыё вучонага, добра ведаюць і з вялікай павагай ушаноўваюць яго справы. А дзяржаўныя чыноўнікі быццам бы нічога не ведаюць...

У адным упэўненым вынаходцы Я. Наркевіча-Едкі пераадолець нігілізм і абмякнуць нашу нугагала часу.

г. Уда

Ян БЕЛАСАЎ



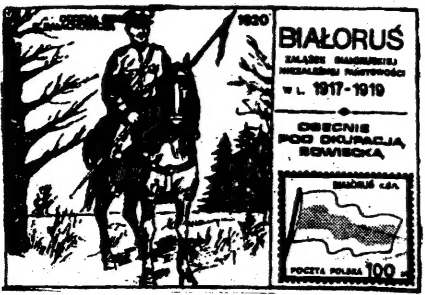
было прыпыненае ў сувязі з Грамадзянскай вайной у ЗША й франка-прускай у Еўропе. Новыя крокі па скліканні такой канферэнцыі й заключэнні міжнароднай паштовай канвенцыі былі зробленыя Генрыхам фон Штэфанам — германскім паштмейстарам Паўночна-Германскага Саюза. Ён яшчэ ў 1868 годзе апублікаваў праект сусветнай паштовай ўніі. (Дарэчы, Штэфану прысвечаныя паштовыя выпускі ў шэрагу краін.) Генрых фон Штэфану прыпісваюць заслугу ажыц-

«Пошта збліжае людзей і краіны» — гэтыя словы сталі адным з дэвізаў Міжнароднага тыдня пісьма. Упершыню ў рэспубліцы Тыдзень пісьма праводзіўся з 6 па 12 кастрычніка 1957 года. На паштамце Менска тады прымяняўся для гашэння кареспандэнцый буйны штомпель з малюнкам зямнога шара й канвэрта. На фоне зямнога шара — месца для даты. У 1958 годзе спецыяльна быў ужо іншага малюнка. Ём карысталіся больш 10 гадоў. Цікава адзначыць, што ў 1958 годзе Менскі паш-

нацыянальнаму герою Беларусі Станіславу Булак-Булаховічу, які марыў бачыць сваю Радзіму Маці-Беларусь

вольнай, незалежнай і роўнай сярод іншых.

Іван РУСАН, г. Менск



РЭДКІ БЛОК

У «Беларускім калекцыянер» ўжо ўгадваўся маркі «Падпольная пошта», якія выдаваліся польскай антыкамуністычнай апазіцыяй у 1987—1990 гг. Сярод марак «Падпольная пошта» беларускай тэматыкі асобна выдзяляецца блок з выявай генерала Булак-Булаховіча. Гэты блок веліка цэніцца сярод беларускіх філіялістаў. На марцы ў блоку бачна выява нацыянальнага беларускага бел-чырвона-белага сцяга.

Спадзяюся, што настане час, калі пошта Рэспублікі Беларусь прысвечыць марку

Яго продкі — беларусы

У 1947 годзе пошта СССР выдала сэрью марак, прысвечаную 100-годдзю Геаграфічнага таварыства (заснаванае ў 1845 г.). Сэр'я складалася з 4 марак. На дзёх з іх быў надрукаваны партрэт марохаўца і географа Ф. П. Літке, дзёе маркі былі прысвечаны вядомаму падарожніку і географу, даследчыку Цэнтральнай Азіі М. М. Пржавальскаму (1839—1888), продкі якога былі родам з Беларусі. На дзёх марках намаляваны партрэт падарожніка і статак дзікіх коней, якіх ён вынашаў. Акрамя гэтых дзёх марак, ёсць яшчэ шораг філіялістычных матэрыялаў, на якіх можна прасачыць жыццё і дзейнасць М. М. Пржавальскага, выпушчаных у розных краінах.

М. М. Пржавальскі нарадзіўся 31 сакавіка (12 сакавіка) 1839 года ў вёсцы Кімбарава Смаленскай губерні ў сям'і вайскоўца. Зараз гэты вёскі няма, а на тым месцы, дзе стаў дом Пржавальскіх, усталяваны мемарыяльны знак. У 1849 г. Пржавальскі паступіў вучыцца ў Смаленскую гімназію, якую скончыў у 1855 г. У 1862 г. Пржавальскі быў

прыняты ў Акадэмію Генеральнага штаба ў Пецярбургу. У час навучання ў Акадэміі ён напісаў працу «Ваенна-статыстычны агляд Прыамурскага края», за што быў выбраны членам Рускага географічнага таварыства (1864). У 1867 г. М. М. Пржавальскі пазнаёміўся са старшынём Аддзялення фізічнай геаграфіі П. П. Самёнавым-Цян-Шанкім, што ў многім вызначыла далейшы лёс Пржавальскага. У пачатку ліпеня 1867 г. Пржавальскі адправіўся ў сваё першае падарожжа ва ўсёй Расіі. Усе гэтыя этапы жыцця Пржавальскага можна дакументаваць адпаведнымі паштовымі выпусамі — юбілейна-геаграфічнага таварыства, маркі пра П. П. Самёнава-Цян-Шанскага, прыроду ўсёй Расіі, краіны. З лістапада 1870 г. па верасень 1873 г. Пржавальскі здзейсніў сваё другое падарожжа — першае мангольскае, за якое Рускае і Парыжскае географічнае таварыства ўзнагародзілі М. М. Пржавальскага залатымі медалямі. Другое падарожжа ў Цэнтральную Азію было здзейсненае ў 1876—1877 гг., за яго было прывезена шмат цікавых зве-

стак пра вобраз жыцця раней невядомых млекакормячых, у тым ліку і іх шкур, напрыклад, тры шкуры дзікага вярблюда. У час трэцяга падарожжа Пржавальскім быў вынайдзены сцынакы геаі, названы яго імем. У манголіі ў 1972 г. была выдадзена марка з адлюстраваннем гэтага геаі.

З красавіка 1879 г. Пржавальскі выправіўся ў сваё чацвёртае (трэцяе Мангольскае) падарожжа. У час гэтага падарожжа быў знойдзены статак дзікіх коней, названы імем Пржавальскага. У кастрычніку 1959 г. марка з канём Пржавальскага выйшла ў СССР, з тым такіх ж маркі былі выдадзены ў Балгарыі, ЧССР, Манголіі, Афганістане. У 1979 г. у СССР быў выдадзены канвэрт з адлюстраваннем каня Пржавальскага з жарабём.

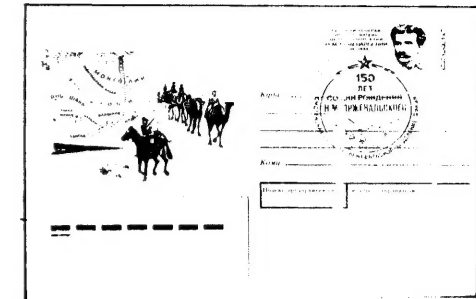
Пасля вяртання з чацвёртага падарожжа Пржавальскі быў выбраны ганаровым доктарам заалогі Маскоўскага ўніверсітэта, ганаровым сібром ўніверсітэта ў Пецярбургу. У чэрвені 1881 г. Пржавальскі купіў сабе маёнтак у Слабодзе Парэчанскага ўезда (цяпер Дзямідскі раён) Смаленскай губерні. Вёска Пржавальскай і вёска Сапша намаляваны на паштовым канвэрце, выпушчаным у чэрвені 1977 г. У лістападзе 1883 г. Пржавальскі выправіўся ў падарожжа ў Цэнтральную Азію. У пачатку гэтай сваёй пятай экспедыцыі навуковец захварэў на брушны тиф і 20 кастрычніка (1 лістапада) 1888 г. памёр у горадзе Караколе. Ён быў пахаваны на беразе возера Ісык-Куль. (Гэтае возера паказана на марцы ў канвэрце.) 11 сакавіка 1889 г. паслядова ўказ пра перайменаванне горада Каракола ў Пржавальск. 16 чэрвеня 1969 г. горад, названы імем вядомага навуковца і падарожніка, адзначаў сваё 100-

годдзе. Да юбілею было выдадзена 2 мастацкія канвэрты, на адным з іх — будынак музея М. М. Пржавальскага ў гэтым горадзе, на другім — помнік на магіле падарожніка. У гонар юбілею было прывездзенае сшыцашэньне. На юбілейным штэмпелі надпіс «100 гадоў з дня заснавання Пржавальскага», а ў тлумачэнні да штэмпеля ў каталозе сшыцашэньня напісана: «На штэмпелі помнік заснавальніку горада М. М. Пржавальскаму ў г. Пржавальскага (1869—1969)». У 1989 г. адзначалася 150-годдзе з дня нараджэння М. М. Пржавальскага. Пошта СССР выдала да юбілею мастацкі канвэрт з арыгінальнай маркай, на якой партрэт навуковца і падарожніка. На малюнку канвэрта — карта Цэнтральнай Азіі з маршрутамі экспедыцыяў М. М. Пржавальскага і караван вярблюдаў экспедыцыі. У аддзяленні сувязі вёскі Пржавальскае Смаленскай вобласці ў дзень юбілею праводзілася сшыцашэньне.

Варта адзначыць, што самы першы канвэрт, прысвечаны М. М. Пржавальскаму, быў выдадзены ў студзені 1958 г. На ім намаляваны помнік-бюст М. М. Пржавальскага, усталяваны перад будынкам Расейскага географічнага таварыства ў Аляксандраўскім садзе каля Адміралтэства ў Пецярбургу. У педэсталя помніка — фігура вярблюда. Помнік па праекце скульптара А. А. Більдэрмана быў усталяваны ў студзені 1892 г. У 1891 г. Расейскае географічнае таварыства заснавала сярэбранае медаль і прэмію імя географа і падарожніка, даследчыка Цэнтральнай Азіі, генерала, члена Пецярбургскай Акадэміі навук М. М. Пржавальскага. Аднак сродкаў для гэтага ў таварыст-

ва не было. Грошы збіраліся ўсенародна. І ў сувязі з гэтым у Беларусі зацавіліся звесткамі пра радавод падарожніка. Аднафамільцы Пржавальскага жылі ў Віцебскай губерні. У выніку пошукаў былі знойдзеныя дакументы, якія давалі некаторыя звесткі аб продках падарожніка. Быў знойдзены пасмяротны спіс маёмасці Карніла Перавальскага (Пржавальскага, Правальскага),

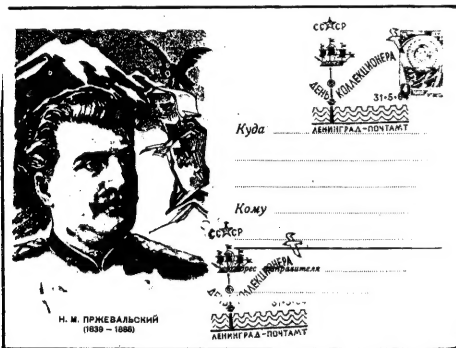
Карнілу, што ўступіў у ваенную службу... і паступова даслужыўся чыну ратмістра войскаў казачкі, а ў час боёў пад Палацкам і Вількім Лукамі мужнасьцю адзначыўся, за што кароль Стафан прывілеем сваім 1581 г. лістапада 28 дня надзяліў гонарам шляхціча і гербам ЛУК за выдатную і сапраўдную службу...»



складзены ў вёсцы Гумішчавічы, што на Віцебшчыне. З дакументаў стала вядома, што Карніла Правальскі ўзяў у спадчыну ад сваіх продкаў казачкае званне, у якім быў да атрымання ім прывілея на шляхецтва. З шляхецкіх дакументаў роду Правальскіх, а потым Пржавальскіх вядома, што шляхецкае званне Карніла Пржавальскага атрымаў пры Стафане Баторы «за аказаныя паслугі ў казачкіх войсках». У атэстаце пра шляхецкае паходжанне роду Пржавальскіх, атрыманы ў 1823 г. бацькам М. М. Пржавальскага Міхаілам Казіміравічам, які служыў прапаршчыкам у Бялёўскім пяхотным палку, гаворыцца: «Род Пржавальскіх аказвае паходжанне сваё ад продка Анісіма, які меў сына

У 1818 г. Віцебскі шляхецкі дэпутаткі сход прыняў настанову аб прызнанні роду Пржавальскіх сапраўды старажытным шляхецкім родам. Пржавальскія былі ўнесены ў радаводную кнігу. Арыўныя дакументы паведамілі нам пра тое, што продкі навуковца і падарожніка М. М. Пржавальскага — беларусы.

На ўсім калекцыянерам марак, якія цікавіцца беларускай гісторыяй і філіялізмам, вядома гэтыя звесткі пра М. М. Пржавальскага, таму ў іх калекцыях няма матэрыялаў пра вядомага падарожніка. Сёння яшчэ паранаўна лёгка знайсці ўсе апісаныя паштовыя матэрыялы, прысвечаныя М. М. Пржавальскаму, і папоўніць імі свае калекцыі. Леу КОЛАСАЎ, г. Менск



Багаты і разнастайны свет хобі. Збіраюць практычна ўсё: ад запалкавых эстыкетаў і алоўкаў да антыкварных аўтамабіляў і самалётаў. Збіраюць ўсё: ад школьнікаў да пенсіянераў. Сярод разнастайных відаў калекцыянавання пацаснае месца займае збіранне мікрамадэляў. Мікрамадэль — гэта дакладная копія рэальнага аўтамабіля, выкананая ў акрэсленым маштабе. Найбольш папулярныя сярод калекцыянераў мадэлі, выкананыя ў маштабах 1:18, 1:24, 1:43, 1:87 і іншыя. Аўтамабіль — такі ж самы помнік гісторыі, як і твор мастацтва. Для гісторыі чалавецтва ён ня меней важны, хача па ўзросце і маладзейшы. Гісторыя яго налічвае 100 гадоў. Навядзены на такі кароткі перыяд, сотні машынаў зніклі назаўсёды.

Мадэль дапамагае зберагчы памяць пра іх. Упершыню такія мадэлі з'явіліся ў 1910 годзе. Іх спрадавала амерыканская фірма «Tutci-Toys». Другі этап прыпаў на 30-я гады. У гэты час ўсяго некалькі амерыканскіх, англійскіх і нямецкіх кампаніяў пачалі прадукваць мадэлі аўта. Аднак асноўная вытворчасць маштабных аўтамабіляў пачалася пасля другой сусветнай вайны. У 1947 годзе на сцену выходзіць брытанская фірма «Матч-бокс», якая і сёння выдае сваю прадукцыю. Пазней з'явіліся аналагічныя фірмы ў і іншых краінах. У Савецкім Саюзе завадатары у

вытворчасці такой прадукцыі стаў саратаўскі завод «Тантал», які прадукваў мадэлі савецкіх машынаў у папулярным маштабе 1:43. Потым з'явілася казанскае прадпрыемства «Арег», якое пачало прадуква-

праіснаваў 6 гадоў, але і зараз калекцыянеры не згубілі сувязі адзін з адным і сутракаюцца на аўторках у ДК трактарнага завода. Некаторыя калекцыянеры гатовыя мадэлі, некастрыя робяць іх самі. Саматуж-

НАПЕРАД, МАЗ!

ваць мадэлі КАМАЗАў. У Кастраме рабілі мадэль МАЗ-503, але не надта ўдала. З'явіліся і іншыя фірмы. На Беларусі калекцыянаванне мадэляў прыпадае на 70-я гады. Менавіта ў гэты час з'явіліся першыя савецкія копіі, якія прадукваліся малымі наладамі. Напачатку гэты від хобі трымаўся на энтузіязме, якія часам нічога ня ведалі адзін пра аднаго і даставалі мадэлі дзе маглі — праз знаёмых, у крамах (на паліцах гэты тавар не затрымліваўся), куплялі за вядзікі грошы ў спекулянтаў. Новы этап калекцыянавання пачаўся з сярэдзіны 80-х, калі стаў дзейнічаць Менскі гарадскі клуб аматараў маштабных мадэляў «Мікрааўта» пры ДК завода Тэрмапласт». Ён злучыў большасць калекцыянераў Менска. На паседжанні гэтага клубу прыязджалі заўзятары і з іншых месцаў Беларусі і нават з іншых рэспублік былога СССР. Пачалі адбывацца штогадовыя выставы, павялічылася колькасць заўзятараў аўтамабіляў. Клуб

няны копіі карыстаюцца вялікім поштом, бо іх вырабляюць адзінкамі і каштуюць яны значна даражэй заводскіх. У нашай краіне даволі многа такіх саматужнікаў. Іхнія машыны з вялікім задавальненнем купляюць калекцыянеры Нямеччыны, Францыі, Чэхіі і іншых краінаў. Асабліва цікава савецкія мадэлі антыкварных савецкіх аўтамабіляў. З аднаўленьнем незалежнасці больш пачало з'яўляцца менавіта беларускіх саматужных мадэляў МАЗ-200, МАЗ-205, МАЗ-500, МЗКІ, якія выклікаюць вялікую цікавасць. У 1994 годзе адбылася важная падзея для ўсіх аматараў маштабных аўтамабіляў нашай краіны. Акцыянернае таварыства «Модус» першым пачало прадукваць мадэлі беларускіх аўтамабіляў у маштабе 1:43. Пакуль іх пералік невялікі: МАЗ-5551-самавал, МАЗ-5433-ЦІГАЧ, МАЗ-5337-ПІАСІ. Да вытворчасці рыхтуюцца і іншыя мадэлі. У плянах «MODUSa» выпуск копіяў у маштабе 1:87. «MODUS» гатовы да супрацоўніцтва як з арганізацыямі, так і з прыватнымі асобамі. Адрас: Беларускі, 220005, Менск, а/с 192. Тэл. (0172) 316-416. Факс (0172) 310-472 MODUS.

г. Менск

Юры ВЛАДАЎСКІ.



КАТАЛОГІ БЕЛАРУСКІХ МАРАК

Менскае выдавецкае таварыства таварыства «Эўрапейская кніга» выдала 15-тысячным накладам каталог «Паштовыя маркі Беларусі». Аўтар гэтага дасведчанага выдання — вядомы ў краіне старшыня Гомельскага аддзялення Беларускага саюза філіялістаў Міхаіл Шыфрын. Гэта другое, дапоўненае і перапрацаванае выданне каталога. Першы каталог быў выдадзены ў Гомелі ў 1989 годзе. Гэты каталог, дапоўнены і перапрацаваны, ахапіла маркі, выдадзеныя поштай Беларусі ў перыяд з 1992 па пачатак 1993 гадоў. Другое выданне распаўсюдзіла аб марках, выдадзеных у 1992—1994 гадах, і аб першай сэр'і марак 1995 года.

Гэты каталог цікавы тым, што дапоўнены звесткамі аб паштоўках з арыгінальнымі маркамі. На жаль, пакуль такіх паштовак выдадзена толькі чатыры. Прыведзеныя дадзеныя аб марках на цэльных рэчах. Праўда, гэты раздзел каталога трэба было б дапоўніць звесткамі аб саміх цэльных рэчах, г. зн. указчы прыналежнасць гэтых марак да пэўных выпускаў мастацкіх канвэртаў.

У каталозе змешчаны звесткі аб гарадзенскіх марках — правізорых. Аўтар артыкула аб «Мясцовых выданнях Горадні» — філіяліст з горада над Нёманам В. Аліфанав.

У перыяд 1917—1920 гг. на абшарах (тэрыторыі) Беларусі адбывалася шмат значных падзей: частая змена ўлады (польская, нямецкая акупацыйная), абвешчаныя Беларускай Народнай Рэспублікай, утвораныя Літоўскай рэспублікай, Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай Беларусі. Гэтыя падзеі знайшлі сваё адлюстраванне ў паштовых выпусках. Менавіта гэтым выпускам на этнаграфічных абшарах Беларусі і прысвечаны



чаны некалькі раздзелаў другога выдання каталога. Тут ёсць звесткі аб марках «БНР. Асобны Атрад» і «Беларусь. Пошта», правізорных савецкай пошты ў Менску, Рагачове і Суражы. У раздзеле каталога «Выпускі замежных поштаў на тэрыторыі Беларусі» расказана аб марках Украіны (надрукаваныя трыбуца на марках Расіі), што хадзілі на тэрыторыі Гомельшчыны ў 1918 годзе, выпусках «Паўднёвай Літвы» і кур'ернай пошты Горадні-Сувалякі. Аўтар гэтых матэрыялаў — старшыня Рэчыцкага аддзялення Беларускага саюза філіялістаў С. Балалаев.

Трэба адзначыць, што падобнага выдання ў нас на Беларусі яшчэ не было — г. зн. спроба сабраць разам усе выпускі пошты на беларускую тэму здзейснілася ўпершыню. Але і як вядома — першыя блін заўсёды кома, а таму матэрыялы няпоўныя, ёсць недакладнасці, ёсць і памылкі. Але гэта не прыніжае значнасці і важкасці гэтага каталога цалкам. І яшчэ адно наваствары: аўтар каталога Міхаіл Шыфрын адным з першых у краіне выступіў у каталоге з артыкулам,

які распаўядае гісторыю філіялічнага руху на Гомельшчыне. Хацелася б бачыць артыкулы на гісторыю філіялістычных тэм чашчэй.

У сьнежні ў продажы з'явілася і першае афіцыйнае выданне «Каталога паштовых марак Рэспублікі Беларусі». Выдавец — ДП «Менская пошта». Гэты каталог уключае маркі, якія выйшлі з 1992 па 1993 гады. У выданні больш увагі ўдзяляецца апісанню сюжэтаў марак, блокаў, сэр'яў, больш падрабязнай прыведзены звесткі пра накладныя выпускі. Усе раздручаныя маркі і блокі каларовыя. Наклад каталога — 1000 асобнікаў. У прадмове адзначаецца, што актыўную дапамогу ў выпуску гэтага каталога аказваў Беларускаму саюзу філіялістаў ДП «Менская пошта» паведамляе, што наступнае выданне каталога будзе ахопліваць чарговыя паштовыя выпускі 1994—1995 гг.



Набыць гэты каталог можна на Менскім паштаме (пр. Ф. Скарыны, 10). Будзем спадзявацца, што гэты каталог паштовых марак Беларусі прыйдзе даспадоба філіялістам нашай краіны.

БК

Малое предприятие "АГУЛ"

Распределю преектэ вентістэмаў і іх мантаж.
Пуска-наладка вентістэмаў на преектныя расхды паветра.
Вызначэньне нормаў граніца дапушчальных выкадаў і кантроль ГДК
Выпрабаваньне і наладка пылагазавальных устаноаек
Складаньне акалячых папартэў прадпрыемстваў.

Тэл/факс: (0172) 350-870.

Беларусь, 220131, Мінск, пл. 417 Е. mail AGUL.pkr2@pkp2.belpost.minsk.by

Філатэлістычны рух у нашай краіне мае доўгую і цікавую, але яшчэ не вывучаную і не напісаную гісторыю. У многіх краінах свету ўжо даўно праведзена архіўна-даследчая праца, напісаныя шматлікія артыкулы, выдадзеныя манатграфіі па гісторыі мясцовых філатэлістычных арганізацый, адсяцаных у розныя юбілейныя філатэлістычныя руху. (У Польшчы, напрыклад, у 1993 г. адзначана 100-годдзье зараджэння нацыянальнай філатэліі.) Але няма яшчэ сродку гэтых тэматыкаў хіба б невялікай артыкула ці нариса па гісторыі беларускай філатэліі. На працягу многіх гадоў я збіраў матэрыялы па гісторыі філатэліі на Беларусі (і калекцыявання наогул). Але мне не ўдалося знайсці якіх-небудзь архіўных дакументаў, што асвятлялі б гісторыю беларускай філатэліі ў канцы XIX — пачатку XX стст. На знойдзеныя такія дакументы і за перададзеныя гады. (На думку пецярбургскага даследчыка М. М. Глейзера, усе архіўныя матэрыялы філатэлістычных арганізацый Беларусі 20—30-х гг. загінуты ў гады вайны.) Амаль няма ніякіх дакументаў пра стварэнне першых клубоў, таварыстваў калекцыянераў у гарадах Беларусі нават у пераходныя 50-я гады.

У гэтай гісторыі яшчэ шмат нявысветленых і забытых фактаў і падзей, белых плям, недакладнасцяў, не аясненых трагічных падзей гісторыі 30-х гадоў. Амаль ніводная абласная ці гарадская філатэлістычная арганізацыя не стварыла свайго мінулага і сучаснага летапісу. (Невялікая па аб'ёме гістарычная даведка напісаная ў Гомлі.)

Не магу назваць дакладнай даты нараджэння філатэліі ў Беларусі, пакуль не валодала такімі звесткамі. Але з упэўненасцю магу сказаць, што філатэлістычны рух у нашай краіне мае сваю гісторыю, і доўгую, і цікавую. У Расеі першыя філатэлісты з'явіліся ў 60—70-я гады XIX стагоддзя. У верасні 1883 года ў Маскве стварэна таварыства філатэлістаў, у снежні таго ж года ў Санкт-Пецярбургу арганізавана секцыя Міжнароднага саюза філатэлістаў у Дрэздэне, у 1910 годзе гэтая секцыя рэарганізавана ў Расейскае таварыства філатэлістаў (РТФ). Да канца XIX стагоддзя гурткі і таварыствы філатэлістаў існавалі ў Маскве, С.-Пецярбургу, Кіеве, Рызе, Варшаве, Адэсе, Гельсінгфорсе. У гэтым сэнсе няма ніводнага беларускага гарада, але гэта ня значыць, што на Беларусі не існавалі ні адзін філатэліст. Проста пакуль няма такіх дадзеных, пакуль яны не знойдзены. У дарэвалюцыйны перыяд у Расеі выдаваліся каталогі, кнігі, выходзіла некалькі філатэлістычных часопісаў: «Маркі» (Кіеў, 1896—1901), «Всемирная почта» (С.-Пецярбург, 1897—1898), «Коллекционер» (Псков, 1902), «Марки и коллекционер» (С.-Пецярбург, 1903—1910) і іншыя. У 1907—1908 гг. у Расеі назіраецца ўздым філатэлістычнага руху, а гады 1910—1914-я былі часам сапраўднага філатэлістычнага буму. Папулярныя газеты і часопісы стракацелі філатэлістычнымі аб'явамі і артыкуламі на філатэлістычную тэматыку. У буйных гарадах існавалі філатэлістычныя крамы. Да 1914 года «Лістраваны альбом марак усіх краін» вытрымаў 15 выданняў. Сусветная вайна знізіла цікавасць да філатэліі і спыніла дзейнасць таварыстваў.

Сказанае вышэй наводзіць на думку, што не магла «прайсці» філатэлія міма» нашага краю. Былі ў беларускіх гарадах філатэлісты, можа, не было гуртоў, таварыстваў, але людзі, якія захапляліся зборам марак, былі. І дадзеныя пра іх трэба шукаць.

Бо з'явілася ж у часопісе «Родник» за 1910 г. (№ 7—8, с. 219), які выдаваўся для юнацтва А. Сысоевай і А. Альмедыніна, абвестка юнага філатэліста з Пінска таго зместу: «Уступлю ў клуб «Родник». Жадаю мяняцца маркамі. Ці няма ў каго сербскай, узамем да аўстрыйскай. І. Георгіевіч. Пінск». Гэта пакуль першае вядомае мне ўпамінае ў прэсе пра беларускага збіральніка марак. Аб'ява наводзіць на думку: юны школьнік ці гімназіст ня мог сам па сабе захапіцца паштовымі маркамі, стаць філатэлістам, няхай нават у самым «першабытным стане». Не такім ужо папулярным было ў той час калекцыяванне марак. Відаць, юнак меў прыклад: навучыўся філатэліі ў сваіх юнакоў збіраў ці ў дарослых збіральнікаў. Пінск у 1910 годзе быў на вельмі вялікім уземным гародзе, і калі ў ім былі філатэлісты, то, відаць, былі яны і ў буйнейшых губерскіх гарадах. Застаецца толькі гэтыя меркаванні і здагадкі пацвярдзіць, трэба прыкласці намаганні да пошуку любых — архіўных, газетных — матэрыялаў, звязаных з пачаткам філатэлістычнага руху на Беларусі.

Вось яшчэ адзін доказ таго, што на пачатку стагоддзя філатэлісты на Беларусі былі. Былы дырэктар Кобрынскага гістарычнага музея А. М. Мартынаў, уладжэнне Кобрына, у адным са сваіх лістоў да мяне напісаў, што ён «філатэліст з даўжэзнай барадой — маркі пачаў збіраць у далёкім 1916 годзе». Натуральна, што гэтак паведанне мяне вельмі зацікавіла, і я папрасіў яго расказаць, як ён стаў збіраць маркі. Вось што ён на гэта адказаў: «У 1915 годзе наша сям'я з Кобрына эвакуавалася ў горад Рагачоў тагачаснай Магілёўскай губерні. Я вучыўся ў рэальным вучылішчы, дзе панавала павальнае захапленне калекцыяваннем марак. Не прайшоў гэтак захапленне мяне мяне. А тут яшчэ шчасце прывяла ў 1918 годзе. Над Дняпром стаяў тагачасны «замак Боні». Дзе размяшчаўся склад рэчэй штаба Яраслаўскага пахотнага палка, які адпраўляўся на фронт. Для нашых-то мэтаў будынак вызвалілі, усё дабро, што засталося там, выкінулі. Па схлоне гары былі раскіданы ўсялякія рэчы, і сярод іх валяліся маркі, якія салдаты вырахнулі з нейкай скрыні. Быў сакавіч-красавік, таў сьнег. Натуральна, філатэлістычная брацца нахінулася на гэтую марку. Быў з братам прывозілі дахаты цэлыя сумкі з гэтай маркай і буднага добра. Мылі, сушылі. Там былі акуратна звязаныя пачкі па 100—200 штук розных марак царскай Расіі, чыстых і гашаных, былі цэлыя лісты гэтых марак, мноства пісьмаў з маркамі. Былі там і замежныя маркі Францыі, Фінляндыі канца XIX стагоддзя і шмат што іншае. Ужо ў 20-я гады я прадаваў гэтыя французскія маркі фірме Цумштэйна. Гэтая знаходка — так званы філатэлістычны клад — спрыяла ўздыму філатэлістычнай цікавасці ў рагачоўскай грамадасці. У 1918 годзе рагачоўская пошта прадавала царскія маркі з польскай надручкай арла (Пошта Першага Польскага Корпуса генерала Дубоў-Мусыкава... — Л. К.), якія мы атрымалі, абязваваю паграбаванню, каб іх пагасілі. Тады лічылася, што для калекцыі чыстыя не падыходзяць». Безумоўна, у рагачоўскіх рэалістаў не было ніякіх філатэлістычных ведаў. Магчыма, пазнейшая мала хто з іх стаў філатэлістам, але тады цікавасць да марак была вяліка. А. М. Мартынаў захаваў гэтую цікавасць праз гады да сённяшняга дня. Успаміны старога філатэліста адкрылі нам дагэтуль невядомую старонку гісторыі беларускай філатэліі — рагачоўскую. Але гэта ня ўсе філатэлістычныя звесткі па гісторыі, што паведамаў мне А. М. Мартынаў. Перад першай сусветнай вайной і ў Кобрыне быў філатэліст — начальнік мясцовай паштовай канторы Рыгор Сацвіч збіраў маркі. Пра філатэлістаў Кобрына 20—30-х гадоў на ўспамінах А. М. Мартынава я распаўсюдзіў.

Гісторыя развіцця філатэліі ў Беларусі да 1917 года пакуль што апісваецца толькі вышэйпрыведзенымі ўрывкамі фактамі.

У перыяд 1917—1922 гг. пра які-небудзь філатэлістычны рух на Беларусі ці пра асобных філатэлістаў нічога невядома. Але пасля заканчэння грамадзянскай вайны на ўсіх беларускіх гарадах з'яўляюцца парасткі гэтага руху, даюць пра сабе знаць філатэлісты.

І гэта дадаткова пацвярджае маю думку пра тое, што да 1917 года філатэлія на Беларусі існавала. У 1922 годзе ў Савецкай Расеі было прынятае рашэнне пра арганізацыю таварыства філатэлістаў. Яно было створана ў 1923 годзе і называлася Усерасейскае таварыства філатэлістаў (УТФ), іншы раз прымянялася і неафіцыйная назва — Усерасейскае таварыства калекцыянераў (УТК), т. ш. у гэтым таварыстве былі ня толькі філатэлісты. Яго адзельнічкі былі адчыненыя і ў Беларусі — у Менску, Гомлі, Рагачове, Віцебску, Мазыры.

Старшыня Беларускага аддзялення быў абраны вядомы ў той час філатэліст Байер Аляксандр Паўлавіч (1924 г.). Вядомыя прозвішчы некаторых менскіх калекцыянераў тых гадоў. На ўсе яны былі філатэлістамі, частка з іх захаплялася баністай, нумізматыкай, філякартыяй. Гэта Палякоў І. Б., Барозкі, Круталевіч, Рачкоўскі, Сушкевіч, Вазнясенскі А. М., Гольдблат, Докшыцкі Т., Сянежын, Ванілоў В. (1924 г.). Не захапляўся якіх-небудзь звесткаў пра калекцыі гэтых людзей, пра іх грамадскую працу ў аддзяленні. 25 снежня 1924 г. у Маскве адкрыліся І-ы Усерасейскі з'езд Усерасейскага таварыства філатэлістаў (усяго 69 дэлегатаў). На з'ездзе ад БССР прысутнічала 5 дэлегатаў. Па звестках гэтага з'езда, Беларускае аддзяленне УТФ займалася ў той час 7-е месца па колькасці збіраў, пасля Маскоўскага губадзельска (200 чал.), Харкаўскага губадзельска (45 чал.), Ленінградскага губадзельска (40 чал.). Белару-

ЛЕЎ КОЛАСАЎ СТАРОНКІ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ ФІЛАТЭЛІІ

скае аддзяленне УТФ мела 10 чалавек. Столькі было зарэгістраваных калекцыянераў, натуральна, што нязначна больш. У мяне няма звестак, які ўдзельнічалі беларускія філатэлісты ў І-й Усерасейскай філіяцыі (XII.1924—01.11.1925), што праходзіла ў Маскве падчас работ І-го з'езда УТФ.

У тых гадах паўсюль у буйных гарадах СССР выдаваліся адрасныя кніжкі калекцыянераў, з якіх сёння можна пачэрпнуць звесткі і пра беларускіх калекцыянераў. У 1926 годзе ў Волагдзе «Адрасная кніжка расейскіх калекцыянераў» была выдадзена Тарасавым. У ёй мы знаходзім звесткі пра беларускіх калекцыянераў: «Бабруйск — Духонін І. Л., 14 год, маркі, боні; Равіковіч Б. В., 21 год, маркі, боні; Навабеліца, Гомельскага губ. — Гурэвіч Я. Б., 20 год, боні; Менск — Вазнясенскі А. М., 37 год, боні; Пясарык Б. А., 18 год, маркі, паштоўнікі; Юшкевіч М. А., 27 год, маркі, боні». Як бачым, спіс невялікі. Большасць калекцыянераў з гэтага спіса цікавілася маркамі і бонамі.

Падобная кніжка была выдадзена ў 1929 годзе (перавыдадзена ў 1930 г.) у Пскове Вілініахам Б. А. Называлася яна «Адрасная кніжка збіраў калекцыянерных таварыстваў у СССР». З гэтай кніжкі ведаем, што ў Воршы жыў «Індывідуальны філатэліст Мухін Г. А.» (адзін з нешматлікіх даваенных філатэлістаў, які захаваў інтарэс да філатэліі і сваю вялікую калекцыю ў пасляваенныя гады. У 60-х гадах быў старшынёй Рэчыцкага аддзялення УТФ; у Навабыбаве — Варно М. Г., 32 гады; у Гомлі — баніст Стасенкоў Б. С., 18 год).

У 1926 годзе ў СССР была створана Савецкая Філатэлістычная Асацыяцыя (СФА), якая манатэлізавала гандаль савецкімі маркамі, як у СССР, так і за межамі. СФА гандлявала за межамі СССР маркі розных урадаў, які існавалі на абшарах Расейскай імперыі ў гады грамадзянскай вайны. Асацыяцыя прынесла філатэлістам краіны шмат шкоды, хіба ў пачатковы перыяд дапамагала калекцыянерам папярэць свае збыты. СФА мела ў Менску сваё Заходняе аддзяленне (вул. Савецкая, 79) і філіі гэтага аддзялення ў Віцебску (вул. Заслонава, 7), Гомлі (вул. Камсамольская, 43), Бабруйску (вул. К. Маркса, 26), Магілёве (вул. Першамайская, 21), Воршы (вул. Працы, 11), Мазыры (вул. Слуцкая, 4), Полацку (вул. К. Маркса, 10), Раслаўлі (вул. Пралетарская, 34). У 1939 годзе СФА была рэарганізавана ў Галоўную філатэлістычную кантору (ГФК), якая займалася гандлем маркамі ў краіне, а філіі ў аддзяленнях Асацыяцыі ў гарадах краіны, у тым ліку і ў Беларусі, былі ліквідаваныя яшчэ раней.

У «Савецком коллекционере» за 1929 год (№ 7—9, стр. 72) быў надрукаваны артыкул П. Мількінай пра Беларускае таварыства калекцыянераў (БТК). У ім паведамлялася, што пытанне пра стварэнне БТК узнікла ў сувязі з тым, што Савецкая філатэлістычная асацыяцыя (СФА) ня мела поўных дадзеных пра калекцыянераў (філатэлістаў, баністаў і іншых) у рэспубліцы, таму не магла цалкам забяспечыць іх патрэбы — забяспечэнне філатэліянамі і бонамі. Для стварэння БТК былі выбраны арганізатарны камітэт з 12 чалавек, які выпрацаваў статут таварыства. Гэты статут быў зарэгістраваны і, што самае галоўнае, зацверджаны НКУС БССР, т. ч. Беларускае таварыства калекцыянераў, які ў існае імя падобнае таварыства ў СССР, было створана на ўлік у НКУС і працавала па статуте, зацверджаным гэтай арганізацыяй. Арганізацыйны камітэт далучыў да таварыства вядомых калекцыянераў-грамадскіх дзеячаў рэспублікі прафесара А. І. Кайгародова (філатэліст), прафесара М. М. Шчакаціна (нумізmat, сфрагіст, фалерыст), прафесара А. М. Вазнясенскага (баніст) і іншых, якія раней былі ў іншых таварыствах. Праўдзены УТК (Менск) арганізавала ў канцы 1929 года свае філіі ў Гомлі і Рагачове. Восенню 1929 года БТК збіралася правесці сваю першую выставу, якая павінна была папулярнаваць задчы і мэты таварыства. На выставу былі запрошаны і ўдзельнічалі ў ёй удзельнічалі Дзяржбан (калекцыя боні), Цэнтрапрадшчадска і Наркампошта (калекцыя марак). У многіх школах Менска, Гомлі, Віцебска, Воршы і іншых буйных гарадоў БССР таварыства прыступіла да стварэння гуртоў юных калекцыянераў.

У «Адраснай кніжцы»... Б. А. Вілініаха (1930 г.) паведамлялася пра ўсебеларускае таварыства калекцыянераў, праўдзеныя ягога знаходзілася ў Менску па адрасе: вул. Сьвярдлова, 11, кв. 3, старшынёй ягога быў А. Г. Шэрман. У невялікім спісе, прыведзеным у гэтай кніжцы, былі прозвішчы беларускіх калекцыянераў канца 20-х — пачатка 30-х гадоў: філатэлісты менчукі Арцышэўскі В. Б., Богдан Л. В., Вазнясенскі А. Н. (таксама манэты і боні), Кайгародаў А. І., 48 год (Горкі Аршанскай акругі), Мількіна В. Т., памельчкі Лаўфэр Г. М., 30 год (таксама боні), Прыбражэнскі В. С. Сярод беларускіх калекцыянераў было шмат баністаў і нумізматыкаў: Годман Ф. Ф., Баснек А. Г. (Гомля), Гудошнікоў М. К., Гутэрман Е. С., Зубкоў Г. А. (Гомля), Коўнер Ш. М. (Гомля), Мількіна М. Г. (Менск). У спісе толькі адзін філякартыст Мартынаў А. С., 20 год. Канец 20 — пачатак

30-х гадоў — белыя плямы ў гісторыі беларускай філатэліі. НКУС даўно прыглядаўся да дзейнасці УТК. Яшчэ ў 1925 годзе філатэлісты былі прылічаны да замежных шпіёнаў, ворагаў народа, буржуазных насьледнікаў. Гэта пацвярджаецца цікавым дакументам, знойдзеным на Украіне. Ён тычыцца непасрэдна філатэлістаў. Гэта тэлеграма начальніка Лубенскага акрадызела ГПУ, адрасаваная раённым рэзыдэнтам. Яе тэст адносіцца ня толькі да Украіны. Падобныя тэлеграмы, верагодна, былі разасланыя АПТУ і па Беларусі. Гэты дакумент заслугоўвае быць прыведзеным цалкам: «Сакрэтна. Шыфравана код «Інтэрнацыяналь». Лістапад м. ц. 1925 г. Усім раённым рэзідэнтам Лубенскай акругі, м. Чарнухі, тав. Л-й. АПТУ СССР раскрыта і арыштавана на Украіне група шпіёнаў — філатэлістаў, якая пад шырмай збірання калекцыяў розных замежных паштовых марак фактычна займалася шпіёнскай дзейнасцю і перасылала за мяжу савецкія паштовыя маркі, якія мелі адмысловае ўмоўнае значэнне ў іх адмыслова распрацаваных шыфрах і кодах. Прапануем неадкладна высветліць, ці не існуюць падобныя «аматары» і на тэрыторыі нашых раёнаў. Асабліва нас цікавіць тыя з іх, якія атрымалі а-за мажы і дасылалі туды паштовыя маркі. Пра вывядзенні такіх асоб неадкладна шыфраванай тэлеграмай ўведамі акрадызел. Нач. Лубенскага акрадызела Дэвінаў. Нач. КРО Юркі. Нач. ЭКО Сегель». Як бачна, ганеныя на філатэлістаў пачаліся ў сярэдзіне 20 гадоў і працягваліся амаль 20 год. За гэты час усе філатэлістычныя арганізацыі СССР былі цалкам разгромленыя, забароненыя ўсе філатэлістычныя часопісы, не праводзіліся саюзныя філывыставы, філатэлісты СССР не ўдзельнічалі ў міжнародных вернісажах, да 60 гадоў не было праведзена ніводнага з'езда УТФ.

Беларускія калекцыянеры 20—30-х гадоў амаль не пакінулі пасля сябе артыкулаў у часопісах, любых іншых звестак, а тым болей калекцыяў. Час знішчыў дадзеныя пра калекцыяўнае дзейнасць філатэлістаў, баністаў і іншых збіральнікаў рэспублікі. Але я працягнуў пошукі гэтых дадзеных, якіх-небудзь лістоў калекцыянераў 30-х гадоў, успамінаў сучаснікаў. І гэтыя пошукі ўвянчаліся невялікім поспехам. У пачатку 70-х гадоў адзін з пермскіх філатэлістаў прапанаваў мне набыць паштоўнік-ліст гомельскага баніста Зубкова Г. А. Гэтую паштоўку ў чэрвені 1932 года Зубкоў Г. А. (вул. Балотная, 4) выслаў сваёму калегу ў Пермь. З гэтага тэксту бачна, што гомельскі калекцыянер цікавіўся маркамі СССР, усімі бонамі, выдадзенымі на тэрыторыі СССР, прапануе на абмен беларускія боні. Гомельскі калекцыянер Зубкоў Г. А. лічыўся адным з буйнейшых беларускіх баністаў. У яго калекцыі налічвалася некалькі тысяч бонаў, выдадзеных у перыяд з 1917 па 20-я гады, вялікая колькасць прыватных бонаў, г. зн. розных суратаў грошай, выдадзеных у тых гадах сталовымі, рэстаранамі, крамамі, кінатэатрамі, рознымі таварыствамі, фабрыкамі, кааператывамі і г. д. У калекцыі Зубкова Г. А. меліся амаль усе беларускія боні, нават такія рэдкія, як выпускі гаўрэйскай абчынны ў м. Калышкі Віцебскай губ., боні Палескай чыгуначнай дарогі, Ліскага і Мазырскага рэзюмаў і многае іншае. Зубкоў вёў абшырнае ліставанне з баністамі СССР і замежнымі калегамі. Як склаўся лёс гэтага калекцыянера і яго цікавай калекцыі бонаў — пакуль не ўдалося ўстанавіць. Усе гэтыя звесткі пра Зубкова паведамаў мне ў 70-х гадах вядомы менскі філатэліст Вакрасенскі Г. В., які быў знаёмы з гомельскім баністам з 20-х гадоў. Працуючы ў фінансавых органах БССР, Вакрасенскі Г. В. быў сярбам камісіі па ліквідацыі «прыватных грошай» м. Калышкі, т. з. «кіглак». Па просьбе Зубкова Вакрасенскі надрукаваў у часопісе «Савецкі калекцыянер» (№ 6(82) VI. 1928) артыкул пра «калішанскія грошы» за подпісам «Кр».

За час з 1922 па 1941 гады ў Савецкай Беларусі не было праведзена ніводнай буйной філатэлістычнай выставы (матчына, праводзіліся мясцовыя, але пра іх дадзеных таксама няма), не праводзілася ніводнага адмысловага гашэння. У мяне няма звестак — ці ўдзельнічалі беларускія калекцыянеры ва ўсеагульных выставах, якія адбыліся ў Маскве і Ленінградзе ў 1932—1933 гадах. У беларускіх філатэлістаў і баністаў былі добрыя калекцыі для дэманстрацыі на выставах любога ўзроўню. Са словаў даваенных калекцыянераў (Вакрасенскі Г. В., Шаройка М. К., Ганчэль) вядома, што беларускія філатэлісты ў канцы 20-х — пачатку 30-х гадоў валодалі цікавымі і багатымі (поўнымі) калекцыямі паштовых выпусках Расеі, расейскай пошты ў Кітаі, Турцыі, ангельскіх калоній, старых нямецкіх дзяржаў, марак прыядаў грамадзянскай вайны, т. з. мясцовых правізорных — в. пусках 20-х гадоў паштовых кантораў Менска, Рагачова, Суража, Себежа, Дрысы, Холмча і іншых. Мясцовыя правізорны нават у тых гадах ўяўлялі вызначаную філатэлістычную рэдкасць. У аднаго з мясцовых філатэлістаў, прозвішча якога дакладна ўстанавіць не ўдалося (Рыгор Нечыпаровіч ці Рыгор Нехядовіч), была лепшая па тых часах у СССР калекцыя беларускіх мясцовых выпусках — правізорных. Прычым вельмі шмат у калекцыі было арыгіналаў лістоў, аплачаных гэтымі цікавымі маркамі. Сёння толькі невялікая колькасць такіх марак захаваецца ў калекцыях беларускіх філатэлістаў, нямат іх у філатэлістаў былога СССР. А арыгіналаў лістоў таго часу вядома ўсяго толькі некалькі. Пра ўнікальную калекцыю і пра філатэліста Нечыпаровіча (Нехядовіча) сёння няма ніякіх звестак. (Больш падрабязна пра беларускіх правізорных — гл. «Голас Радзімы» № 13, 1978 г.)

Прапала ў 30-е гады і калекцыя ўнікальных старых беларускіх лістоў XVI—XVIII стст., сабраная адным з менскіх філатэлістаў. Ёсць адрывачныя звесткі, што частка гэтай калекцыі была паказана на адной з маскоўскіх філатэлістычных выстаў у пачатку 30-х гадоў. Невядома і прозвішча гэтага філатэліста і лёс яго калекцыі.

Да канца 30-х — пачатка 40-х гадоў філатэлістычны і наогул калекцыяны рух на Беларусі (як і ва ўсім СССР) быў практычна знішчаны. Многія калекцыянеры былі расстраляныя, сідзелі па розных лагарах ГУЛАГА, іншыя былі сасланы на пасяленне ў Сібір і на Поўнач. Лёс канфіскаваных калекцыяў застаўся невядомым.

Вось яшчэ трагічная гісторыя калекцыянера і яго калекцыі. Вышэй я прыводзіў дадзеныя «Адрасных кніжак», узяўшы прозвішча прафесара М. М. Шчакаціна (1896—1940), вядомага беларускага навукоўца і калекцыянера. Звесткі пра Шчакаціна як пра калекцыянера практычна не захаваўся. Вядома, што ён захапляўся нумізматыкай, сфрагістыкай (пячаткі) і фалерыстыкай (мэдаль), але ніякіх звестак пра яго калексіі няма, ня знойдзеныя і яго артыкулы на гэтую тэму. У сваёй аўтабіяграфіі, напісанай 12 жніўня 1930 г. на допыце ў час сцледства па справе т. з. «Саюза Вызвалення Беларусі», ён не ўзгадвае пра сваю калекцыяўнае дзейнасць, а толькі навуковую, якая звязаная ў яго захапленнем: «... займаўся сфрагістыкай і нумізматыкай. У апошні час па заданні кафедры археалёгіі займаўся абагульненнем матэрыялаў па вывучэнні тапаграфіі манетных знаходак, ...быў сярбам савета Беларускага дзяржаўнага музея» («Мастацтва», № 3, 1993, стр. 51). У спісцы ў в. Бельбей, а затым у с. Кальтоўка Башкірскай АССР, ён працягваў займацца нумізматыкай. Нядоўга да смерці ў сваім лісьце ад 02.02.1939 г. акадэміку У. І. Пічэту Шчакацін пісаў: «... жыўчы ў Бельбей, і напісаў і падрыхтаваў да друку дзве работы: 1) Вадзяныя знакі Літоўскай мэтрыкі і 2) Скарыны з літоўскімі манэтамі для гісторыі нумізматыкі і грамадова абавязанна да канца 17 ст.». Сваю работу па нумізматыцы М. М. Шчакацін паслаў на рэцэнзію ў нумізматычны

адздыл Дзяржаўнага Эрмітажа ў Ленінградзе і прасіў захаваць рукапіс. Вядомыя ў той час навукоўцы-нумізматы А. А. Лыін і Н. П. Баўэр далі вельмі высокі і станоўчы водгук пра гэтую работу ссылаючы на навукоўцаў і калекцыянера: «... уцёлі вельмі каштоўны ўклад у гісторыю грашовых абарачэнняў заходнерускіх зямель». Але, нягледзячы на станоўчы водгук, праца М. Шчакаціхіна так і не была нідзе надрукаваная. Такі ж лёс і ў іншай працы навукоўца. Яшчэ з 1932 года ён пачаў пісаць грунтоўны «Нарыс гісторыі літоўскай манеты XVI — XVII стагоддзям». «Да гэтага часу я закончыў першую частку гэтай працы — да Люблінскай уніі («гэты час» — час з 1939 года. — Л. К.), зараз патроху працую над другой часткай. Але гэтую працу як яшчэ не закончаную я нікуды не спрабаваў уладкаваць... Такія сумныя мае навуковыя справы», — так пісаў М. Шчакаціхін у тым жа лісьце акадэміку У. І. Пічугу. Дзе зараз гэтая праца навукоўца і калекцыянера-нумізмата — невядома. Мабыць, згубленая назаўсёды. Як згубленая, раскіданая, а можа, проста знішчаная і самі калекцыі. Але вернемся да дакумента, знойдзенага ня ў нашай рэспубліцы. Ня выключана знаходка аналігічнага дакумента і ў нас, бо многія калекцыі ў час арышту канфіскаваліся. Некі ў друку памылкова паведамлены, што «вешдзіны» (рэчывыя доказы) такога кшталту таксама знішчаныя. Верагодна, што нехта Садзюніку Гаўрыла Мікалаевіч за Іркуцка быў арыштаваны ворагамі АГПУ, а затым адпушчаны. Шкада, што невядома, якая ў яго была калекцыя. Пры вызваленні яму калекцыю не вярнулі. На ўсе лісты, запітаныя, заявы Садзюніку атрымалі надрукаваны на графартнай картэжцы адказ: «Народны камісарыят юстыцыі РСФСР. Адздыл пракуратуры па нагляду за АГПУ. Масква. Спірыдонаўка, 30. № К — 84. 15.06.1931. Хадзініцтва ваша пра вяртанне калекцыі накіраванае пракурору Усходняй Сібіры (Іркуцк) на розаванне, куды Вам і належыць зварнуцца за ўсімі даведкамі. Секратар пракуратуры пры АГПУ. Подпіс». Там жа змяшчаецца рэзалюцыя «16.10.31. Заява накіравана пракурору Забчыг. Чыта. Подпіс». Хутчэй за ўсё, не атрымаў Іркуцкі калекцыянер сваёй калекцыі. Ліс калекцыі М. М. Шчакаціхіна невядомы. І сёння немагчыма нават прыблізна апісаць гэтыя калекцыі. Іншыя пасляхова перажылі 30-я гады, але загнілі ў гады вайны. Вось яшчэ адна гісторыя калекцыі. Вышэй я ўгадаў помелькага баніста Стасенко(ва) Б. С. У пачатку 70-х гадоў я пачаў пошукі сярод баністаў СССР тых, хто меў у сваіх калекцыях беларускія маркі. Тады мне хтосьці ў паведамліў адрас Б. С. Стасенко(ва), які жыў на той час на ўкраіне ў Луганску, рэкамендуючы яго як знаўцу ў збыральніцы беларускіх бонаў. Вось што адказаў на мае пытанні Стасенка(ў): «На жаль, дакументальны звестак пра бонаў ў мяне зараз няма. Трэба сказаць, што і да вайны 1941—1945 гадоў гэтых звестак амаль не было, штошыці з дакументаў пра бонаў, выпушчаныя ў Томску (Управа), Мазыры (Рэўком), Бабруйску (Гаруправа) ў мяне былі, але ўсе яны разам з маймі калекцыяў бонаў і грашовых знакаў (якая была да вайны на трэцім месцы ў Саюзе на аб'ёму сабраных бонаў) у час акупацыі фашыстамі Гомлі загнілі. Калекцыя і ўвесь мой архіў захоўваліся ў маці. Пасля вайны я ўзнаўляў усю калекцыю бонаў, і зрабіць мне гэтага не ўдалося».

У той жа час у Заходняй Беларусі, якая з 1921 года знаходзілася пад польскай акупацыяй, існавалі філіяльныя калекцыі, таварыствы, невялікія групы, проста неарганізаваныя філіялісты (у Брэсце, Горадні, Беластоку, Лідзе, Лунініцы, Кобрыве, Баранавічах, Слоніме, Пінску і інш.). У Брэсце ў 1926—1935 гадах працаваў клуб філіялістаў, які пазней зліўся з Саюзам Польскіх філіялістычных аб'яднанняў. Філіялісты Брэста нейкі час — з 1926 па 1928 год — выдавалі адзіны на тэрыторыі Беларусі філіялістычны часопіс «Ікагос». Клуб філіялістаў у Беластоку быў арганізаваны ў 1935 годзе, у 1936 перайменаваны ў Таварыства філіялістаў, існаваў да 1939 года. У 30-х гадах актыўна дзейнічала Гарадзенскае філіялістычнае таварыства, сябры якога штомесяці праводзілі сустрэчы на вуліцы Напалеона, 3.

Нямала беларусаў было членамі Віленскага таварыства філіялістаў і нумізматаў, што дзейнічала ў Вільні ў 1924—1939 гадах. У большасці сваёй філіялісты Заходняй Беларусі былі гарадской элітай — урачы, афіцэры, настаўнікі, святары, вышэйшыя чыноўнікі, а таксама гімназісты. І невялікая колькасць сярод іх дробных служачых, чыноўнікаў, крамнікаў, рабочых. Перадначыныя філіялістычныя клубы былі афіцыйнымі грамадскімі арганізацыямі і былі вядомыя ў Польскай саюзе філіялістаў. Амаль нічога невядома пра філіялістаў з малых гарадоў і мястэчак, якія не былі аб'яднаныя ў таварыствы.

У невялікім палескім горадзе Лунініцы, які ў 30-я гады налічваў каля 10000 жыхароў, было 8—12 філіялістаў. Большасць з іх — гарадская інтэлігенцыя: сын дырэктара школы імя в. кн. Ягайлы Скарупа, работнік тэлеграфна Сергееў, намеснік начальніка чыгуначнай станцыі Дамбюскі, афіцэр мясцовага гарнізона капітан Ліпінскі, а таксама гімназісты браты Пятро і Павел Раманюкі, вучань тэхнічнай школы Яўген Дзідзюк, пажарнік Каратышэўскі, электрык Жук, рабочы Л. А. Коласаў і іншыя. Вучні пачатковай школы таксама захапляліся збіраннем марак. Разам з імі і я пачаў збіраць маркі пра прыкладзе бацькі.

Лунінецкія філіялісты не мелі сваёй арганізацыі. Гэта былі індывідуальныя калекцыянеры. Такое ж становішча было і ў філіялістаў Кобрыва. Па звестках А. М. Мартынава, у гэтым горадзе ў канцы 30-х гадоў маркі збіралі вядомы ў горадзе доктар Невяроўскі, афіцэр гарнізона капітан Казімір Радл, сам А. М. Мартынаў, некаторыя вучні гімназіі. На жаль, няма дадзеных пра філіялістаў іншых гарадоў Заходняй Беларусі. Сёння знайсці звесткі пра гэта з прычынаў трагічных падзеяў 1939 — 1952 гг. вельмі цяжка.

Некалькі слоў пра выпускі польскай пошты, якія мелі адносіны да беларускай тэматыкі. З 1934 года польская пошта правяла ў гарадах Заходняй Беларусі 12 адмысловых гашэнняў — у Брэсце, Пінску, Баранавічах, Лідзе і Навагрудку. Найбольш цікавыя з іх — гэта гашэнні, прысвечаныя турызму па Палесці, Палескім кірмашам у Пінску, а таксама навагрудскі штэмпель пра дні Міцкевіча ў 1938 годзе. Былі таксама выпушчаныя паштоўкі з відамі Мірскага замка (1931), Горадні (1935), рыбакоў па Палесці (1935), а таксама марка пра замкаў у Міры (1935). Гэтыя і некалькі іншых даваенных выпускаў польскай пошты ўвайшлі ў тэму «Беларусіка» ў сусветнай філіялісты.

У 1939 годзе пасля ўступлення Чырвонай Арміі на тэрыторыю Заходняй Беларусі філіялістычная дзейнасць сярод мясцовых ка-

лекцыянераў амаль цалкам спынілася. Ведыны адносіны савецкай улады да філіялістаў як буржуазнага перажытку, арганізацыі шпіёнаў, калекцыянеры марак дый іншыя збыральнікі, што засталіся на тэрыторыі Заходняй Беларусі пасля падзеяў 1—17 верасня 1939 года, не афішавалі свае захапленні перад чыноўнікамі, прыхаўшымі з СССР, бо пра разгром філіялістычнага руху ў СССР у даваеннай Польшчы было добра вядома. Таму калекцыі былі схаваныя падаль ад вачэй. У канцы 1939 — пачатку 1940 года, калі пачаліся арышты і высяленне мясцовага насельніцтва ў аддаленыя месцы СССР, многія філіялісты пачалі знічтажаць (паліць) маркі розных краін з малюнкамі каралёў, цароў, прэзідэнтаў, кіраўнікоў дзяржаў, гербоў і сцягаў. Паліліся лісты ад калегіў з-за мяжы. Людзі знічталі ўсё, што магло не спадабацца ўладам. Многія філіялісты — і беларусы, і рускія, і палякі — былі ў тым гады арыштаваныя, а іх семі сасланыя ў Сібір, Казахстан, на Поўнач. Яны былі асуджаныя не як філіялісты, але іх калекцыі збыраліся работнікамі НКУС як «рэчывыя доказы». Чаго?.. Відаць, антыдзяржаўнай дзейнасці, бо сярод энквэдзістаў было распаўсюджанае цвёрдае перакананне, што кожны філіяліст — гэта шпіён і вораг савецкай улады. Многія калекцыі — не толькі марак, але і манэтаў, паштоваў, ардэноў, кніг — гэта культурныя каштоўнасці. Зрабіло спасылку на асабістыя назранні. У Лунініцы ў даваенны час была некаторая колькасць філіялістаў. Калекцыянеры марак былі сярод розных саслоўяў. Калі ў кватэру збегшага ад савецкай улады капітана Ліпінскага пасяліўся нейкі партыйны работнік — ён адразу выкінуў у смяціцу ўсе польскія кнігі, сямейны альбом з фотаздымкамі сваякоў капітана і калекцыю марак. Маркі былі рассяпаныя ў двары хаты, і мы, хлопцы, хадзілі збіраць гэтыя маркі, рыліся сярод кніг, якія валіліся за хлывам. І такіх прыкладаў, па аповядках філіялістаў, можна прывесці шмат. Праўда, трэба адзначыць і такі парадасны факт — пры адмоўных адносінах савецкай улады да філіялістаў, разгонілі філіялістычныя арганізацыі, у краіне дзейнічала Цэнтральнае Філіялістычнае Агенства (ЦФА) і быў арганізаваны гандаль маркамі. Ужо ў сярэдзіне 1940 г. у кнігарнях і газетных кіёсках гарадоў Заходняй Беларусі з'явіліся ў продажы паштовыя маркі для калекцыяў. У невялікіх пакетах па 10 калекі і вышэй знаходзілася па 10—15 марак СССР, Савецкай Украіны, Савецкай Арменіі, Савецкай Грузіі, маркі Манголіі, а таксама арыянальныя па фармаце і тэматыцы маркі Тувы. Сёры марак у пакетах былі няпоўнымі, разьрозненымі. Усё на ўзроўні дзіцячай філіялісты. З аднаго боку — праследаванне філіялістаў, з другога — дзяржаўны гандаль маркамі для філіялістаў. Вось такі палітыка-філіялістычны парадокс. Філіялісты-заходнікі, якія «засталіся ў жыццях», карысталіся магчыма і куплялі гэтыя пакеты з маркамі. Іншым разам тайна. У калекцыях філіялістаў Заходняй Беларусі па вядомых прычынах амаль не было савецкіх марак. Яшчэ сёння ўва многіх калекцыях філіялістаў Заходняй Беларусі захаваўся экзатычныя маркі Тувы, набытыя ў першых савецкіх крамах.

З восні 1939 па чэрвень 1941 года ні ў адным горадзе Заходняй Беларусі не аднавілася работа якой-небудзь гуртка, групы ці нават групкі калекцыянераў. Падзеі верасня 1939 года рызвалі на многіх краінах жыхароў Заходняй Беларусі, у тым ліку і калекцыянераў. А тым, што засталіся, не імкнуліся нешта зрабіць для працягвання свайго захаплення. У гэтых абставінах і пры вядомых адносінах партыйных і савецкіх вораганаў, у тым больш НКУС, да разнастайных аб'яднанняў і групаў аднадушцаў, якія засталіся ад «панскага рэжыму», ніхто нават ня марыў ні пра якія сустрэчы ці абмены маркамі. Калі нешта і адбывалася, то заўжды без лішніх сведкаў. Пасля шматлікіх арыштаў і дэпартацыяў у чэрвені 1941 года філіялісты ў Заходняй Беларусі, які ў БССР і СССР, аказаліся разгромамі. Праўда, у школах некаторыя мясцовыя хлопцы яшчэ збіралі маркі, а іх калегі па школе, якія прыходзілі з бацькамі ў Заходнюю Беларусь з Усходу, — маркамі не цікавіліся. Сам быў таму сведкам.

Многія калекцыі філіялістаў, баністаў, нумізматаў і інш., якія захаваўся пасля 1939 г., прапалі ў поўнымі вайны, другія былі разграбленыя, украдзеныя, вывезеныя ў Нямеччыну.

Вядомыя выпадкі, калі калекцыянеры абменьвалі маркі, манеты, бонаў на харчы — сярод прадстаўнікоў новых уладаў было нямала калекцыянераў. Прымакі калекцыі і камісійныя крамы, якіх было дошчы шмат ў акупаванай немцамі Беларусі. Што датычыцца філіялістычнага жыцця на тэрыторыі Беларусі ў перыяд 1941—1944 гг., то мне вядомы ўсяго адзін факт.

У майі калекцыі ёсць цікавае, на мой погляд, паштоўка, якая была набыта мною ў пачатку 80-х гадоў на сустрэчы філіялістаў у Юрмале (Латвія). Паштоўка з'яўляецца сьведкай таму, што нават у той цяжкі час цікавацца да філіялістаў і ў асобных аматараў не прапала. Філіялісты абменьваліся маркамі, пісалі адзін аднаму лісты, набывалі маркі ў адмысловых філіялістычных крамах. Тая паштоўка была даслана ў Латвію ў кастрычніку 1942 г. з Горадні. Тэкст ліста — філіялістычны: нехта Сяргей Шышкоў, філіяліст з Горадні, просіць свайго латышскага калегу даслаць яму «ў першую чаргу выдання 1941 г., надрукоўкі на расейскіх марках», г. зн. гарадзенскага філіяліста цікавілі савецкія маркі з надрукоўкамі «LATVIA», якія мелі хаджыны на гэтай тэрыторыі пасля адступлення савецкіх войскаў. Па адрасным штампіку гарадзенскага філіяліста бачна, што ён трымаў у Горадні філіялістычную краму ці фірму «Driefmarkenhandlung für Sammlungen» («Гандаль паштовымі маркамі для калекцыяў»). Паштоўка, якая выпадкова трапіла мне ў рукі, адкрыла цікавую старонку ў гісторыі беларускай філіялісты. Пасляваенны лёс гэтага філіяліста з Горадні і яго калекцыі мне невядомыя. Па паведамленні аднаго з старэйшых філіялістаў гэтага горада Г. А. Абухава, у 50-я гады да ўдавы Шышкова часта прызджалі філіялісты з Вільні і Коўна. Напэўна, Сяргей Шышкоў пакінуў някспскую калекцыю марак. Іншы звестак пра падобнага роду філіялістычную дзейнасць ў другіх акупаваных беларускіх гарадах ня маю.

(Працяг будзе).

Магчыма, каму-небудзь з чытачоў газеты вядома штосьці з філіялістычнага жыцця тых далёкіх гадоў: якія-небудзь факты, падзеі, нязначныя звесткі. Аўтар артыкула просіць паведаміць яму пра гэта па адрасе: 220086, Менск, п/с 41. Леў КОЛАСАЎ.

НУМІЗМАТЫ АБ'ЯДНАЛІСЯ!

На пачатку жніўня па ініцыятыве гарадзенскіх гісторыкаў і калекцыянераў у Горадні створана Рэспубліканскае нумізматычнае таварыства. Нумізматыка мае на Беларусі даўня традыцыі і ў шмат прыхільнікаў. Але ў адрозненне ад суседзяў (Польшчы, Расеі, Летуві) беларускія нумізматы ня мелі сваёй арганізацыі, каардынацыянага цэнтра, які б з'яўляў паміж сабой калекцыянераў і аматараў нумізматыі.

Стварэнне Рэспубліканскага нумізматычнага таварыства толькі на першы погляд падаецца справай невялікага кола людзей, якая ня мае значнай грамадскай вартасці, але гэта ня так. На тэрыторыі Беларусі знаходзіліся і знаходзяцца нумізматычныя калекцыі, асобныя манеты, якія могуць упрыгожыць фонды любога нумізматычнага кабінета. Шмат каштоўных старажытных манэтаў, выдатных калекцыяў, у тым ліку калекцыя пачынальнага нумізматыі на Беларусі Чапскага, былі вывезены за мяжу, многія пад пагрозай вывазу.

Да сённяшняга дня няма дакладных звестак аб нумізматычных калекцыях, якія знаходзяцца ў кравадучых музэях, прыватных калекцыях, якія так часта трапляюцца на нашай зямлі. А сярод іх могуць быць сапраўдныя шэдэўры манетнага мастацтва і надзвычай рэдкія старажытныя манеты.

Рэспубліканскае нумізматычнае таварыства ставіць сваёй задачай аб'яднаць аматараў-нумізматаў, пачаць стварэнне банку дадзеных аб каштоўных калекцыях і асобных манэтах нашай краіны, рабіць выставы, праводзіць семінары па праблемах нумізматыі і іх блізкіх да яе дысцыплін. У планах таварыства на бліжэйшы час — арганізацыя ў Горадні лекцыяў, правядзенне выставы эксплібрыса, падрыхтоўка навуковага сёмінару, прысвечанага стагоддзю Чапскага.

Таварыства запрашае да сябе ўсіх, хто цікавіцца нумізматыкай ці хоча стаць збыральнікам нумізматычнай калекцыі. Адрас таварыства: 230023, Горадні, вул. Кастрычніцкая, 6, офіс фірмы «Антыквар». Тэл. (0152) 441701.

С. КУЛЬ
(«Пагоня»)

УГОДКІ ГРУНВАЛЬДА

Сёлета споўнілася 585-я гадына самай вялікай бітвы сярэднявечча — бітвы пад Грунвальдам. Магілёўскія філіялісты адзначылі славетную дату ў гісторыі Беларусі адмысловым клубным гашэннем. Гэта ня першае клубнае гашэнне, арганізаванае філіялістамі Магілёва. Такім чынам у 1995 годзе былі адзначаны 875-я ўгодкі Еўфрасіныі Полацкай, а ў 1994 годзе 60-годдзе экспедыцыі ўрадзанага Магілёва О. Шмідта на ледаколе «Чалюскін». 50-годдзе вывазлення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 175-годдзе нараджэння Адама Кіркопа.

БК



ДА ўВАГ ШАНОЎНЫХ СУАЙЧЫНІКАЎ

Абзаны даследчык беларускае мінуўшчыны, кандыдат гістарычных навук (doctor of history) прапануе Вам сваю дапамогу ў вывучэнні генеалогіі, бярыца складзіць Ваш радавод. Паставак без каранёў чэзны, а ўзноўленыя імёны далёкіх прадзедаў хоць у нейкай стурэнні спячэлі тугу па Радзіме, ажывіць генетычную памяць, дапамогуць набрацца жыццёвых сілаў, далучыцца да

слаўных дзеяў сваіх продкаў. Магчыма, тут Вас чакаюць адкрыцці, якія напоўняць жыццё новым зместам і ўцехай. Да прыкладу: кажучы, у далёкай Ісландыі амаль кожны ведае ўсіх продкаў за апошняе тысячы гадоў.

Зануі накіроўваць на адрас: Беларусь, 220085, г. Менск, пр. Ракасоўскага, д. 111, кв. 36. Зайкоўскаму Эдварду.
Тэл. (0172) 48-93-37

ЗІГЗАГ ГІСТОРЫІ або АДЫЁЗНЫЯ МАРКІ



У кастрычніку 1995 года выпушчаны даўе паштовыя маркі, якія адразу ж на сваім з'яўленні набылі адыёзны характар. На іх змешчаныя выявы гэтак званых «новых» «Дзяржаўных герба і сцяга Рэспублікі Беларусь». Парадокс заключаецца ў тым, што гэтая сім볼іка нелігітымная і ўкараняецца з грубым парушэннем Канстытуцыі. Нехта можа сказаць: якія могуць быць пытанні, калі прэзідэнт сваім указам зацвердзіў вынікі рэферэндуму? Справа ў тым, што «прэзідэнцкія указы аб дзяржаўнай сімволіцы — з якога боку на іх ні глядзі, з якіх пазіцыяў ні трактуй, законнымі не выглядаюць. Статут дзяржаўных сімвалаў Пагоні і бел-чырвона-белага сцяга надаленыя законам. І толькі законам, які павінен быць прыняты Вярхоўным Савет, гэты статут можа быць зменены. Закон, згодна нашай Канстытуцыі, вышэй за любы ўказ — хоць бы і прэзідэнцкі. Такім чынам Пагоня і бел-чырвона-

белы сцяг застаюцца ня толькі фактычна, але і юрыдычна сімваламі нашай дзяржавы» (Літаратура і мастацтва, № 35. 1995 г.).

Не з'яўляецца навізаваемая ўсім магчымымі сродкамі сімволіка і новай. Гэта той жа самы крыху падраўнаны аднаведна пэўным палітычным амбіцыям штучны герб БССР, прыняты ў 1927 годзе. Яго, небарак, таксама неаднойчы абцяжвалі таталітарнай сякарай, як толькі змянялася палітыка партыі й, зразумела, урада. Калі пазачынілі на Беларусь польскія і габрэйскія школы, з герба зніклі «Пралетарыі ўсіх краін, злучайцеся!» на польскай і габрэйскай мовах. Чамусьці талды ж, у ліпені 1938 года, дубовую галінку ў вянку замянілі жнітнімі каласамі, перавяртымі ільном. Але «новы» герб прайсваў некранутым надюга. Ужо ў лістападзе 1938 года ў большавіцкім закліку замест лексем «злучайцеся» паўляецца слова «яднаеся». З аналігічнай бесцыры-

моннасцю падганялі пад Пракрустава ложа палітычнай мэтазгоднасці і так званы беларускі сцяг. У 1919 годзе палітнішча было спрэс чырвоным, толькі зверху ля друку меліся літары «ССРБ» (Саветская Сацыялістычная Рэспубліка Беларусь). У 1922 годзе на іх месцы з'явілася абрэвіатура «БССР». Праз восем гадоў над іх з'явілася, напэўна, для ўзмацнення сацыялістычнага гучання, эмблема з пацікановай зоркі, сярпа і молата. Пасля вайны неўзабаве па камандзе з Масквы (хто б асмеліўся самастойна гэта зрабіць?) сцяг гэтак пералапатлілі, што ён стаў не падобны на сабе: паступілі зорку з перакрываваемым сярпом і молатам, уздоўж друку змясцілі арнамент, а знізу — залёную паласу.

Вось гэты герб і сцяг, прыдуманы партыйнымі валадарамі насуперак элементарным законам геральдыкі, аб'явілі дзяржаўнымі сімваламі. А цяпер іх ізноў, крыху падраўнаны, спрабуюць навізаваць народу, прыкрываючыся аж імем. Маўляў, мы тут ні прычым, мы волю народа выконваем...

Але гэта зусім ня так. За адмену справядлівых беларускіх сімвалаў — Пагоні, вядомай з 1278 года, і бел-чырвона-белага сцяга, пад якім нашы продкі баранілі Бацькаўшчыну, і за ўвядзенне гэтак званай «новай» сімволікі прагаласавала не вышэй 50 адсоткаў выбаршчыкаў, як спрабуюць пераканаць той жа на-

род антыбеларускія сілы, а ўсяго 48,6 адсотка, калі лічыць, як юрыдычна належыць, не ад колькасці прагаласаваных на рэферэндуме, а ад агульнай колькасці грамадзян, унесены ў выбарчы спісы. Гэта адно, а другое — пытанні аб змене сімволікі ўвогуле ў цывілізаваным свеце не выносяцца на рэферэндумы.

Выходзіць, што ініцыятыва пятай калоні, якая шалее ад ўсяго беларускага, спрадвечна народнага, не атрымала падтрымкі. «Новыя» герб і сцяг, такім чынам, ня маюць права на існаванне яшчэ й таму, што сімволіка для «набыцця законага статуса павіна быць зацверджана Вярхоўным Саветам Рэспублікі Беларусь». А паколькі гэтага ня зроблена, Пагоня і бел-чырвона-белы сцяг і надалей застаюцца адзінымі законнымі дзяржаўнымі сімваламі Беларусі. Але што, гаворчы словамі Янкі Купалы, «ворагам беларушчыны» да законнасці? Паглядзіце, колькі ўказаў таго, хто кліўся выконваць Канстытуцыю, прызнана Канстытуцыйным судом неканстытуцыйнымі. Але, як кажучы слухна ў народзе, «да пары збан вяду носіць».

Адмоўнае стаўленне да «новай» сімволікі працягваецца амаль штодзень. Прыкладом толькі некалькіх фактаў, што прамільнулі ў друку.

Адразу ж пасля рэферэндуму розка ўзрос продаж газэтаў, значоку і сувеніраў з нацыянальнай сімволікай. Раніцай 24 траўня 1995 года на вокнах інтэрната (скрываваўся вуліц Сурганава і Якуба Коласа) былі вышываны бел-чырвона-белыя сцягі. Ва ўстановах на старых вымпелах і стэндах наклеяюцца выявы з Пагоняй. На Віцебшчыне да абласнога пракурора паступілі пісьмовыя пратэсты з патрабаваннем «высветліць, згодна з чым за-

гадам адбываецца незаконная замена сімволікі». А ў Ліёна невядомы смяльчак вывесіў бел-чырвона-белы сцяг ажно на саракаметровым коміне. Сярод беларускай моладзі стала вельмі модным прыходзіць на стадыён «Дынама» ў Менску з бел-чырвона-белымі сцягамі.

Адмоўна да змены сімволікі аднеслася і творчая інтэлігенцыя. На XV з'ездзе Беларускага Саюза мастакоў прынята адмысловая рэзалюцыя «Аб дзяржаўнай сімволіцы Рэспублікі Беларусь». Назваўшы «новаю» сімволіку абсурднай, мастакі заявілі: «Прэзідэнцкая, крыху падраўнана БССР'аўская сімволіка, створаная насуперак усім законам геральдыкі й эстэтыкі, ня можа не абражаць нацыянальныя пацуючыя народы й стварае ў свеце ілжывае, скажонае ўяўленне пра нашу краіну і народ. Карта Беларусі, узьнесена над зямным шарам, — гэта прымытлівае праява імперскага шавінізму, перанесена на нашу краіну». Паказальна, што толькі чатыры дэлегаты не пажадалі галасаваць за гэтую заяву. Шануючы іхнія семі, не называем прозвішчаў.

Бачачы такую рэакцыю шырокіх колаў грамадства, прэзідэнт тэрмінова выдаў указ аб абавязковай папулярнасці БССР'аўскіх герба і сцяга. Згодна ўказа, іх павінен паказваць перад кожным выпускам навін, яны павіны з'яўляцца ў кабінетах дзяржаўных службоўцаў. Устаноўлены нават дзень Дзяржаўнага Сцяга і Дзяржаўнага Герба. Калі верыць, што народ выказаўся за «нову» сімволіку, дык навошта прымусовая папулярнасць? Ня сгодзіцца канцы дый годзе. Але і папулярнасць буксуе: у тэатры Янкі Купалы ў Менску вышываны на відным месцы «новыя» сімвалі сарвалі і ныведама куды знеслі. І такіх прыкладаў шмат.

З навуковага боку «новая» сімволіка таксама не вытрымлівае аніякай крытыкі, бо, як слухна лічыць дацэнт кафедры археалёгіі, этнаграфіі і дапаможных гістарычных дысцыплін БДУ, ганаровы сябра Усерасейскага геральдычнага таварыства, правадны сябра Польскага й Украінскага геральдычных таварыстваў, аўтар шматлікіх кніг па гісторыі геральдыкі Беларусі сп. Анатоль Штоў, прэзідэнцкая сімволіка цалкам пярэчыць гістарычным і геральдычным традыцыям Беларусі. «Гэта чыста палітычная сімволіка. Нацыянальная сімволіка — яна адна». Сапраўды, не нельга адмяніць, замаўчаць, зганьбіць. За ёй 700-гадовая гісторыя. Неадарма ж дэлегаты IX-й Акадэміі геральдыкі, што нядаўна адбылася ў Кракаве, здышлі на пытанні: «Што вы, беларусы, зрабілі з вашым гербам? Вы мелі 6-ы ці 7-ы герб у Еўропе паводле ўзросту, а абралі сабе нейкую «капусту».

Гэтак званая «новая» сімволіка ня мае аніякага дачынення да Беларусі, да яе гісторыі. Гэта пацвердзілі самі ж стваральнікі «капусты». Калі гэта ня так, дык навошта глава Адміністрацыі Прэзідэнта Беларусі аб'явіў конкурс на лепшы паясненні тэкст, цытуем, «да Дзяржаўнага Герба нашай рэспублікі». Выходзіць, тварылі самі ня ведаючы што, а цяпер просіць за ўзнагароду ў 5 мільёнаў рублёў зрабіць падрабязнае «вытлумачэнне гістарычнага, культурнага й эстэтычнага сэнсу й зместу ўсіх элементаў герба і сцяга». Спакусыліся набыць. Паглядзім, хто на яе клоне.

Вось такая незаздорная гісторыя з'яўлення адыёзных з выявамі незаконнанароджаных герба і сцяга паштовых марак.

Ветран войны і прыві
С. СЯРЖА

г. Слуцк.

Праблема паходжання Пагоні выклікае мноства суржак. І гэта натуральна. Па-першае, вытокі хаваюцца ў глыбокай старажытнасці, беднай на пісьмовыя сведчанні, тым больш варта даверу, і таму без навуковых дыскусій тут не абыходзіцца. Па-другое, Пагоня з'яўляецца сімвалам нашай гістарычнай, а больш канкрэтна — дзяржаўнай нацыі. Па гэтай прычыне яна, як і кожны падобны сімвал, з'яўляецца аб'ектам палітычных сымптаніў або антыпатыі. Тут даволі проста: атносіны да незалежнасці вызначаюць адносіны і да Пагоні.

Наблізіцца да разгалкі тайны паходжання Пагоні дапамагае аналіз самых старажытных дакументаўна засведчаных яе выяў. Адзіны з першых расейскіх гісторыкаў, В. Тацішчэў, які карыстаўся некаторымі пазнейшымі страчанымі пісьмовымі крыніцамі, сцвярджаў, што гербам Беларускай Русі спрабавалі быць коніны з мячом. Аднак сама першая падобная выява, вядомая навукоўцам, паходзіць не са старажытных крыніцкіх зямляў, а з Ноўгарада Вялікага, і знаходзіцца яны на пяціхатках Аляксандра Яраславіча Неўскага, які княжыў тут у 1236—1251 гадах. Пяціхаткі Неўскага былі дваняны — на адным боку традыцыйны для Маскоўі вершнік з канём, на другім вершнік трымаў узняты меч.

Чаму ў Неўскага з'явіўся дадатковы герб у выглядзе нашай Пагоні? Гэта можа растлумачыць наступным. Уступіўшы на княскі пасад Ноўгарада, Аляксандр павінен быў адстойваць яго інтарэсы ў змаганні з нямецкімі й шведскімі рыцарамі, якія да гэтага часу за-

ПАГОНЯ — РАДАВЫ ГЕРБ АЛЯКСАНДРА НЕЎСКАГА

хпілі. Прыбалтыку. Каб займець у такой справе саюзніцка, мататы наўгародскі валадар у 1239 годзе жоніцца з полацкай князёўнай. І, як вядома, пасля гэтага полацкія абаронныя заганы ўдзельнічалі на ўсіх важнейшых бітвах Неўскага. Вось у выніку гэтага шлюбу Аляксандр і мог прыдбаць сабе ў якасці своеасаблівага дадатку да пасага і герб жонкі — полацкую (крыўцікую) Пагоню. Такое прысвабаванне герба жонкі або маткі й выкарыстанне яго побач з уласным традыцыйным шырока вядомае ў феадальнай

бавы пасага» на палітычным значэнні непараўнальна пераўзыходзіў полацкі-княскі. Акрамя таго Пагоня ўжо даўно стала дзяржаўным сімвалам галоўнага антаганіста Масквы — Вялікага княства Літоўскага, Рускага й Жамойцкага — нашага суседнага з летувісамі гаспадарства.

Пакуль што найстарэйшым выявам Пагоні, знойдзеным на крыўціцкіх (усходнебеларускіх) землях, належалі смаленскаму князю Аляксандру Гаспавічу і адносіцца да апошніх дзесяцігоддзяў XII стагоддзя. Першая ж Пагоня з Полач-



Эўропе. Успомнім хоць бы такі прыклад, як жаніцца Івана III Васільевіча ў 1472 годзе на дачку апошняга валадара Візантыйскай імперыі, калі ў Маскву траніў двухгадовы арол.

Гербавы знак Пагоні выкарыстоўвалі нароўні з выявай вершніка-каняніоса і пашчадкі Аляксандра Неўскага — вялікія князі маскоўскія. І толькі ў пачатку XVI стагоддзя яна практычна знікла з геральдыкі нашага ўсходняга суседа, выцесненая двухгадовікам. Апошняя адбылася таму, што візантыйска-імперскія «гер-

быны, выяўленыя даследчыкамі, датуюцца прыкладна 1330 годам. Пяціхаткі з такім знакам тут карыстаўся Глеб Гедымінавіч. Пра гэту асобу мы маем вельмі мала звестак. Каб траніць на полацкі пасад, ён, хутчэй за ўсё, мусіў ажаніцца з мясцовай князёўнай, таму й Пагоня яго магла быць «пасажніцай». Характэрны прыклад — з'яўленне герба Пагоні ў карыстанні нашага вялікага князя Аляксандра Алягердзі. З'яўляючыся сынам Гедыміна, радавым знакам якога былі Калоны, Алягерд у 1318 годзе ажаніўся з дачкой



віцебскага князя, які ня меў пашчадкі на мужніцкай лініі. Такім чынам ён наслідаваў вогтчыну свайго песьця і яго герб. Значналіна, што ўсе наступныя шматлікія пакаленні Алягердзічаў карысталіся Пагоняй як радавым знакам. Гэта зноў жа як у выніку з Аляксандрам Неўскім. Калі ў канцы XIV стагоддзя паўстала пытанне аб дынастычнай уніі паміж беларуска-летувіскай дзяржавай і польскім каралеўствам, надзённым стала мець герб ня толькі правяіцкай дынастыі, але й самога гаспадарства. Да гэтага Гедымінавы Калоны не палыходзілі, бо стыліва вельмі адрозніваліся ад польскага белага арла і мелі ў дадатак язычніцкія радані. А нашаму краю трэба было засведчыць Еўропе сваю хрысціянскасць. Таму, мабыць, і спыніліся на белаай выяве рыцара-вершніка з мячом, якая выводзілася ад хрысціянскага сваятога.

Такім чынам, месцазнаходжанне іх са існавання самых першых выяў Пагоні сведчаць, што яе вытокі былі не на летувіскіх землях, як беспасадкаўна сцвярджаюць некаторыя, а ў крыўціцкіх славянскіх княствах — Полацкім, Віцебскім і Смаленскім. На некаторыя ж суседнія землі яна трапіла хутчэй за ўсё шляхам шлюбных сувязяў між княжскімі радамі.

Міхас Чарніўскі,
кандыдат гістарычных навук,
г. Менск

СЛУХАЙЦЕ ПЕРАДАЧЫ БЕЛАРУСКАЙ РЭДАКЦЫІ СКАГА РАДЫЁ

Гэта інфармацыя з Польшчы й са свету, палітычныя й эканамічныя каментары, агляды польскай штодзённай прэсы, інтэрв'ю з вядомымі людзьмі палітыкі, эканомікі, культуры, жыццё беларусаў у Польшчы.

Нашыя перадачы выходзяць у эфір тры разы на дзень: 14.30 на кароткіх хвалях 41, 18 м і 50, 04 м; 16.30 — 41, 27 м і 490, 22 м; 18.30 — 49, 22 м.

АБ'ЯВЫ

— Набуду любы калекцыйны матэрыял, звязаны з вытворчасцю алкагольных напояў, у тым ліку піва, на Беларусі: этыкеткі, бутэлькі, праспекты, паштоўкі і г. д. Беларусь, 220037, г. Менск-37, п/с 118, Міхал Міхейчы.

— Шукаю калекцыянераў газэтаў, марак, канвэртаў, бонаў і латарэйных квітоў для абмену й пераніскі. Адажу на ўсе лісты. Беларусь, 247163, Гомельская вобл., Чачэрскі р-н, п/а Нісімковічы, А. С. Ганчароў.

— Набуду канвэрты ў добрым стане на тэму БССР, 1960—1980 гг. Тэл. (0172)583104.

— Памяню газэты б/а, календарыкі, паштоўкі, жагоны Украіны — на беларускія. Украіна, 317000, Светлаводск, вул. Хмяльніцкага, 153, Бруслык В. І.

— Цікаўлюся беларускімі маркамі й маркамі на беларускую тэму. Маю вялікі абменны фонд. Беларусь, 246032, Гомель, п/с 40, Ляўрэн Жалезнякоў.

— Збіраю беларускія медалі, значкі, маркі, боны, латарэй-

ныя квіткі. Маю абменны фонд. Беларусь, 211030, Віцебская вобл., г. Ворша, вул. Флёрава, 7-16, Алесь Сярожкін.

— Набуду маркі беларускай эміграцыі. Беларусь, 220131, г. Менск, вул. Шырокая, 56, Алесь Гуркоў.

— Шукаю маркі мясцовых, прыватных, гарадскіх поштаў усяго свету, правізорны й навіні краінаў СНД, чыстыя выпускі Еўропы. У абмен маю аналагічныя й навіні Беларусі. Без папярэдняй згоды матэрыял не дасылаць. Беларусь, 246007, г. Гомель-7, п/с 5, Валентын Грыжубоўскі.

— Набуду аўтаграфы знакамітых людзей на фотаздымках, кнігах, дакументах. Дорага. Беларусь, 220047, Менск-47, п/с 117.

— Цікаўлюся маркамі незалежнай Беларусі, беларускімі вымпеламі, паштоўкамі з краінамі гарадоў Беларусі. У абмен прапаную навіні марак Украіны. Звяртацца на адрас: Украіна, 281200, Хмяльніцкая вобл., г. Ізяслаў, вул. Незалежнасці, д. 21, кв. 2, Пятрусь Капчык.

Хутка і якасна выйдзім
любую кнігу невядомых
накладам. Тэл. (0172)260768

МЕМАРЫЯЛЬНЫЯ ЗНАКІ ВАЕННАЙ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Прапануючы чытачам «БК» працягнуць знаёмства з тэмай, якая была ўзята Лёвам Коласавым («БК», 1995, 1—2, «Гісторыя на далоні»). На мой погляд, аўтар закрануў даволі цікавую тэму, але, зразумела, у адным артыкуле раскрыць яе немагчыма. Матэрыял, без-

гiсторыі Беларусі. У сучасным прэзідэнтскім друку сустракаюцца паведамленні пра існаванне модала, прысвечанага Аршанскай бітве 1514 года. Пошукі гэтага мемарыяльнага знака не далі станоўчага выніку. Разам з тым польскі гісторык XIX ст. Ф. Бант-

ны захопу старажытнага Полацка.

Барацьба за Полацк працягвалася 29 жніўня 1579 года, войскі караля Рэчы Паспалітай С. Баторыя авалодалі горадам. Узняццё Полацка выклікала як у Вялікім княстве Літоўскім, так і ва ўсёй Рэчы Паспалітай ўсплеск захаплення і радасці, пасьпех С. Баторыя набыў гучны рэзананс у Заходняй Еўропе. Таму зусім ня дзіўна, што падзея знайшла адлюстраванне ў модалерным мастацтве Рэчы Паспалітай. Аўтару вядомыя 4 мемарыяльныя знакі, звязаныя з авалодацтвам Полацка. На аверсе ўсіх модалей змешчаны выявы караля Польшчы і Вялікага князя Літоўскага С. Баторыя і адпаведная тытулатура. На рэверсе трох модалей лацінскія надпісы, якія ўзносяць хвалу богу і Баторыю за вяртанне

дзяцця. Гэтая жанравая сцэна ўяўляе жывалісны перафраз добра вядомай у эўрапейскай гісторыі і мастацтве, што ўзыходзіць да падзей Літвэскай вайны (66—73). Упершыню яна з'явілася на манэтах рымскага імператара Веспасіяна (69—79), якія мелі надпіс і сцэну, што нагадваў пра захоп Іерусаліма і падаўленне іудзейскага паўстання рымлянамі. Храністы А. Гаваньні і І. Бельскі сцвярджалі, што залатыя экзэмпляры вышэйзгаданых модалей уручаліся гэтым на вясельлі канцлера і гетмана Я. Замойскага і сваіх членаў С. Баторыя Грызельды, а сярэбраныя раскідаліся сярод людскіх натоўпаў на вуліцах.

У XVII ст. у Рэчы Паспалітай на свет з'яўляюцца модалі, прысвечаныя змаганню за Смаленск. Паўночная



умоўна, вельмі каштоўны, але нельга пагадзіцца з аўтарам, што старадаўнія модалі беларускай тэматыкі невядомыя і вырабляліся ў адзіночных экзэмплярах. На самой справе існуе шматлікая польска-і расейскамоўная літаратура, дзе апавядаецца пра памятных модалі, звязаныя з Беларуссю, тыражы знакаў звычайна больш значныя.

Колькі слоў пра тое, чым тлумачыцца такая сітуацыя. Прычын шмат. Пераважная большасць памятных знакаў выраблена па-за межамі Беларусі і ўспрымаецца даследчыкамі як частка гістарычнай і культурнай спадчыны іншых народаў (пераважна польскага

коўска, узгадваючы гэты модалі, кажа пра тое, што ён, магчыма, з'яўляецца антыкварным вырабам. На карысць такога дапушчэння сведчыць хача б тое, што легенда выкачана польскай мовай, якая стала з'яўляцца на модалах Рэчы Паспалітай значна пазней. Цікавым помнікам, звязаным з падзеямі Літоўскай вайны (1558—1583), з'яўляецца «залаты» рускага цара Івана Грознага, прысвечаны ўзяццю Полацка (15 лютага 1563). У строім сонце гэтай рэч не з'яўляецца мемарыяльным знакам. «Залаты» у Расіі выкарыстоўваўся для ўзнагароджвання, тым ня менш асобныя зь іх спалуча-



Полацка і Ліўоні ў склад Рэчы Паспалітай, і дата вырабу — 1582 год. Найбольшую цікавасць уяўляе модалі з лапідарным лацінскім надпісам «Полацк і Ліўонія вярнуты. 1582» і алегарычнай сцэнай. Цэнтрам кампазіцыі з'яўляецца пальмавае дрэва — сімвал міру. Пад ім з аднаго боку мужчынская постаць (дагэталі вярнулі беспамылкова дазваляюць пазнаць у ёй маскоўскага стральца), што панура сядзіць на барабане. Вайсковец у роспачы паднёс правую руку галаву. У ягоных ног — разнастайная зброя і вайсковыя прылады. З процілеглага боку пальмы, панурыць галаву, стаіць жанчына, рукі яе звязаныя з сыпной. Каля не кленчыц

вайна выклікала да жыцця сэрью памятных знакаў, у тым ліку прысвечаных перамозе каля вёскі Лясная (1708). Аўтару вядомы два модалі. Карла XII, прысвечаны падзеям на беларускай зямлі. Адна звязаная з захопам Гародні, а другая — з перамогай шведаў над рускімі каля вёскі Галаўчын. Знайшла адлюстраванне ў модалерным мастацтве і руска-французская вайна 1812 года. З Беларуссю звязаныя два раней узгаданыя Лёвам Коласавым расейскія модалі «Сражэнне на Берэзіне» і «Бегство Наполеона за Неман», а таксама і французскія знакі, прысвечаныя захопу Вільні і адступленню французскай арміі з Расіі.

Валеры КАСМЫЛЁУ, г. Менск



ПОШТА ААН

«Мы, народы Аб'яднаных Нацыяў, поўныя рашучасці выратаваць будучыя пакаленні ад бедстваў вайны...»

Гэтыя словы былі прамоўленыя 24 кастрычніка 1945 года пасля ратыфікацыі і злучы на захаванне ратыфікацыйных грамадзянствам Вялікімі краінамі. Аб'яднаныя Нацыі — назва, прапанаваная прэзідэнтам ЗША Ф. Д. Рузвельтам, упершыню з'явілася ў Дэкларацыі Аб'яднаных Нацыяў ад 1 студзеня 1942 года, калі прадстаўнікі 26 дзяржаў абавязаліся ад імя сваіх урадаў працягнуць сумесную вайну супраць краінаў вості Берлін-Токія-Рым. Афійцына ААН пачала існаваць 24 кастрычніка 1945 года. ААН з'яўляецца адзінай у свеце міжнароднай арганізацыяй, якая карыстаецца паштовай незалежнасцю, мае асабістую паштовую адміністрацыю з правам выпуску знакаў паштовай аплаты. У паштовых марак ААН ужо вялікая гісторыя. Раішэнне пра заснаванне паштовай арганізацыі ААН і пра выпуск уласных марак было прынята 16 лістапада 1950 года на Пятай сесіі Генеральнай Асамблеі. На кангрэсе Сусветнага паштовага саюза ў Брусэлі ў 1952 годзе маркі ААН былі прызнаныя ўсімі членамі гэтага саюза. Першыя маркі ААН паступілі ў абарачэнне 24 кастрычніка 1951 года. Гэта было вынікам пагаднення, заключанага паміж ААН і ўрадам

Вялікабрытаніі і Ірландыі, якія выпускаюць маркі для спецыяльных арганізацый ААН, размешчаных у гэтых краінах. Сюжэты паштовых выпускаў ААН адлюстроўваюць дзейнасць і спецыфіку гэтай арганізацыі. Часцей за ўсё яны прысвечаны розным міжнародным праблемам навуковага, эканамічнага і культурнага супрацоўніцтва. Вялікая група марак прысвечаная дзейнасці міжнародных слав ААН па падтрыманні міру. У Палатцы Нацыяў у Жэневе ў Дзень ААН 24 кастрычніка 1962 года былі адкрыты флітэлістычны музей ААН. З дня заснавання музея яго экспазыцыя сістэматычна папаўняецца новымі маркамі, дакументамі і выпускамі паштовай арганізацыі ААН і краін-членаў ААН. У экспазыцыі музея ўжо ёсць паштовая выпускі Рэспублікі Беларусь.

Варта ўзгадаць сэрью марак з блокам, на якім паказаныя вяртаны штаб-кватэры ААН у Ню-Ёрку. Гэтыя вяртаны былі створаныя сусветна вядомым мастаком, выхадцам з Беларусі Маркам Шагалам. З 1981 года пошта ААН выпускала



ЗША, якое давала ААН права выпуску, продажу і выкарыстання для фарміравання карэспандэнцыі ўласных знакаў паштовай аплаты ў амерыканскай валюце. ААН атрымала таксама права выпускаць уласныя цэльныя рэчы і прымяняць адмысловыя паштовыя штэмпелі. Неабходнасць такога пагаднення была выкліканая ростам міжнароднага аўтарызату ААН і, як вынік гэтага, ростам афіцыйнай пераліцы. Выпускі марак, канвэрты і штэмпелі маглі выкарыстоўвацца толькі ў паштовых аддзяленнях штаб-кватэры ААН у Ню-Ёрку. Першапачаткова на

вялікую сэрью марак з адлюстраваннем сцягу краін-членаў ААН. У 1983 годзе на марцы ААН былі паказаны сцяг БССР. У камоніке дырэкцыі паштовай службы ААН у сувязі з выходам гэтай маркі адзначана, што Беларусь была ў ліку краінаў-заснавальнікаў ААН і адтрымала важную ролю ў гэтай арганізацыі. У 1994 годзе паштовай службай ААН была выдана паштоўка з выявай дзяржаўнага бел-чырвона-белага сцяга Рэспублікі Беларусь.

Маркі ААН, прапандуючыя гуманітарныя прынцыпы, пакладзеныя ў аснову гэтай арганізацыі, служаць умацаванню

і расейскай). Мемарыяльныя знакі амаля няма ў беларускіх музеях, што ўскладняе знаёмства з імі, а тым больш іх навуковае вывучэнне. Выдадзены, прысвечаны мемарыяльным модалам, няма ў большасці бібліятэкаў нашай краіны. Паштоўка цяжкасць стварае і так акалічнасць, што вялікая колькасць модалей мае надпісы (легенды) на лацінскай мове, што не дазваляе з першага погляду вызначыць з агульнай масы тыя рэчы, якія маюць дачыненне да беларускай гісторыі.

Зараз пазнаёмлю чытачоў з мемарыяльнымі знакамі, якія маюць дачыненне да вайна

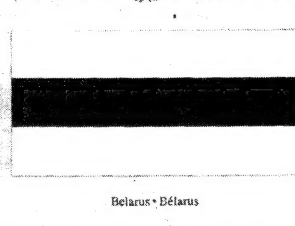
юць і мемарыяльныя рысы. На абодвух баках залатога кружка (маса 17,25 г.) знаходзяцца выявы амаля аднолькавых двухгаловых арлоў. Кругавая легенда займае аверс і рэверс: «Божае милостию государь и великий князь Иван Васильевич всея России, Владимирский, Московский, Новгородский, Псковский, Тверский, Полотский, царь Казанский, царь Астраханский». Верагодней за ўсё ўнікальны «залаты» з'явіўся неўзабаве пасля захопу царскімі войскамі Полацка. Уключэнне ў тытулатуру акрэслена «Полотскі» адлюстроўвала тое выключнае значэнне, якое надаваў Гроз-

НОВЫЯ ПАШТОВЫЯ МАРКІ

Беларуская пошта 30 снежня 1995 г. правяла адмысловае ганшэньне першага дня сэрый паштовых марак «Выдатныя асобы Беларусі». На трох марках — выявы канцлера Вялікага княства Літоўскага Льва Сапегі (1557—1633 гг), інжынера і тэарэтыка артылерыі, першага ў свеце вынаходніка шматступеннай ракеты, ракетных батарэй і стабілізатараў да ракету Казіміра Семановіча (1600?—1651? гг) і царкоўнага дзеяча, педагога, пісьменніка, публіцыста Сімяона Полацкага (Самуіла Пятроўскага-Сіпяковіча, 1629—1680 гг).



United Nations



марках ААН меўся надпіс «Аб'яднаныя нацыі» па-расейску, па-ангельску, па-французску і па-кітайску. Рост ААН і развіццё яе ўнутранай структуры выклікалі неабходнасць заключэння аналагічнага паштовага пагаднення з ўрадамі Швайцарыі ў 1968 годзе і Аўстрыі ў 1979 годзе, паколькі ў гэтых краінах меліся буйныя цэнтры ААН. Намінал на новых паштовых выпусках указваўся ў валюце краіны знаходжання, надпісы рабіліся ў асноўным па-ангельску, па-французску і па-німецку, а выкарыстоўвацца на-

ню міру і супрацоўніцтва паміж народамі. Адначасова 50-годдзе гэтай арганізацыі, пошта распусціла выпусціла марку з эмблемай ААН і буслам — сімвалам Беларусі. Малонак рамкі заключаны ў рамках беларускага арыяменту. З такой жа эмблемай да юбілею ААН быў выданы мастацкі канвэрт, а ў Дзень ААН 24 кастрычніка на Менскім паштамце было арганізаванае адмысловае ганшэньне карэспандэнцыі юбілейным штэмпелем.

г. Менск

Лей КОЛАСА

КАЛЕКЦЫЙНАЯ КАМПАНІЯ

хоча ўстанавіць сталыя сувязі і абмен з аміатарамі даўніны, якія цікавяцца земскімі маркамі, паштоўкамі, цэлымі рэчамі, баністыкай, нумізматыкай і фалерыстыкай. Пісьма можна па-беларуску і па-расейску

Тэлефануйце:

(718) 331-3241

Пішыце: A&R SHUSTERMAN BOX 232, Brooklyn, N.Y. 11244 USA



НА МАРКАХ — ШАДЭЎРЫ

Надаўна калекцыя беларускіх філятэлістаў узбагачалася новымі цікавымі паштовымі мініяцюрамі. У абарачэнне паступіла доўгачаканая сэрэя, прысвечаная нашым беларускім мастакам. У філятэлістаў ужо працягла час карыстацца папулярнасцю тэма «Жывапіс на марках». Ня кожны мае магчымасць наведаць шырокавядомыя карцінныя галерэі. Маркі ж дазваляюць «пабываць» у шматлікіх музэях свету, як кажуць, не выходзячы з дому.

Беларускія філятэлісты дагэтуль мелі ў сваіх зборах усяго толькі некалькі марак з выявамі твораў беларускіх майстроў пэндзлю, выпушчаных сэрэяй «Жывапіс Беларусі» яшчэ паштам былога СССР. У сэрэі п'яць марак з рапрадукцыямі карцінаў І. Ф. Хруцкага «Партрэт жанкі з кветкамі і садавінай» (1839 г.; на марцы

ініцыялы мастака — І. Ф.), В. К. Бальніцкага-Бірулі «Ранняя вясна» (1912), Е. К. Зайцава «Юны партызан» (1943), М. А. Савіцкага «Партызанская мадонна» (1967) і В. К. Цыбікі «Забяжана сабраная» (1972).

З іншых паштовых рапрадукцый твораў беларускага жывапісу, выпушчаных паштам былога Саюзу, варта назваць марку з сэрэі «Кветкі ў творах жывапісу» з выявай карціны І. Ф. Хруцкага «Кветкі і садавіна» (1839), якая захоўваецца ў Дзяржаўным рускім музэі. Творам гэтага беларускага мастака, як нікому з яго калег, «пашчасціла» ў філятэліі: яго карціны тройчы ўзнаўляліся на паштовых мініяцюрах. У 1896 г. адзначаліся сотыя ўгодкі Траціцкаўскай галерэі. З гэтай нагоды пашта Рэспублікі Мадагаскар выпусціла сэрэю марак з

шадэўрамі гэтага слаўнага збору твораў выяўленчага мастацтва. На адной з марак сэрэі паказана карціна І. Ф. Хруцкага «Кветкі і агародзіны» (1836). І гэта практычна ўвесь набор паштовых марак, прысвечаных старэйшым і сучасным пакаленням беларускіх мастакоў (пра маркі М. Шагалі і яго творчасць гаворка пойдзе іншым разам).

Першы выпуск з трох марак папшты суверэннай Беларусі, прысвечаных беларускаму жывапісу, выкананы ў арыгінальнай форме. Сэрэю пачынае марка, якая ўшаноўвае Фердынанда Рушчыца (1870—1936), ураджэнца Валожыніцкага, жывапісца, графіка, тэатральнага дэкарацыйнага і педагога. Яго творчасць звязаная з жыццём Беларусі, Польшчы і Літвы. Ф. Рушчыца вучыўся ў Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў у І. Пышкіна і Кундзіжы, быў прафесарам Школы прыгожых мастацтваў у Варшаве, Кра-

каўскай Акадэміі мастацтваў, аддзялення прыгожых мастацтваў Віленскага ўніверсітэта. Партрэт мастака паказаны на фоне яго вядомай карціны «Зямля» (1898), якая захоўваецца ў Нацыянальным музэі ў Варшаве. Адна карціна Ф. Рушчыца, а менавіта «Дзякаваў» (1899), знаходзіцца ў Нацыянальным мастацкім музэі Беларусі.

На наступнай марцы гэтай сэрэі — партрэт беларускага мастака і скульптара, графіка і фалькларыста з Глыбоччыні Язэпа Драздовіча (1888—1954). У пачатку XX ст. Я. Драздовіч вучыўся ў Віленскай мастацкай школе, выкладаў малюванне ў школах Заходняй Беларусі, афармляў кнігі. Ён стварыў сэрэі малюнкаў і карцінаў, прысвечаных беларускай замкавай архітэктуры, скардэнаўчэнай Полаччыне, прыродзе Беларусі, Скарыну. На марцы, акрамя партрэта мастака, мы бачым яго карціну «Пагоня» («Пагоня Ярылы»).

На трэцяй марцы сэрэі — карціна «Шляхам жыцця» (1934) і партрэт беларускага жывапісца і графіка П. А. Сяргіевіча (1900—1984). Мастак паходзіць з Браслаўшчыны. Адукацыю атрымаў на мастацкім факультэце Віленскага ўніверсітэта і ў Кракаўскай Акадэміі мастацтваў. Стварыў вялікую сэрэю партрэтаў «Беларускія народныя тыпы» (1933). У многіх сваіх творах узнавіў гістарычнае мінулае Беларусі, плёна распрацоўваў купалаўскую тэму, апыкаваў родную прыроду.

Усё тры маркі сэрэі выкананы ў аднолькавай манеры афармлення, партрэты мастакоў абламаваны арнамантам з кутасоў і бел-чырвона-белай стужкі.

У дзень выхаду марак у паштоае абарачэнне на Менскім паштамце праводзілася адмысловая гашэнне штэмпелем «Першы дзень», а таксама прадаваўся адмысловы канвэрт «Першы дзень» з выя-

вамі мастакоўскага начынення (мастак Л. Варэца).

27.12.1995 г. на Менскім паштамце адзначалася 125 год з дня нараджэння Фердынанда Рушчыца: на вышэй агаданай марцы была адбіта надрукоўка «125 год з дня нараджэння. 1995».

Леў КОЛАСАЎ,
г. Менск



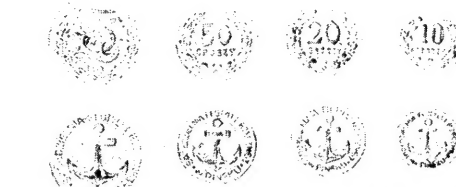
НАВЕК ВАЕННА-МАРСКІ

1996 год — гэта 300-годдзе Расейскага ваенна-марскога флоту. Каля 200 гадоў Беларусь уваходзіла ў склад Расейскай імперыі і СССР, таму гэтае свята непасрэдна тычыцца і нас, беларусаў. Есць у нашай гісторыі старонкі, дзе мы ішлі плычю ў плыч, і старонкі, дзе сталі супраць адін аднаго. Мой артыкул і пра гэта.

Колькі гадоў таму мне давялося быць у Польшчы і убачыць дакументальны фільм аб

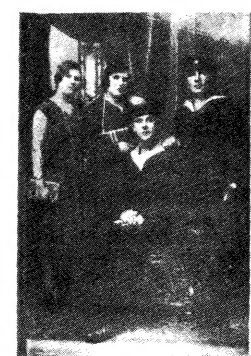
маракоў адчыняліся тэхнічныя курсы, дзе адаловаліся новыя спецыяльнасці.

У Польскім войску кожная вайсковая адзінка мела спецыяльныя нагрудныя знакі, якія сведчылі пра вайскове брацтва і прыналежнасць да традыцый той ці іншай адзінкі. Флатылія мела таксама некалькі адзнак. Першая (мал. 2), памятная, была прысвечаная, магчыма, артылерыйскім аддзелам флатыліі. Другая



экіпажамі ў складзе 80 чалавек; 85 артылерыстаў выехалі ў Гдыню і на паўностраў Хмель, дзе потым гераніа змагаліся з нямецкімі захопнікамі. Асноўная частка флатыліі засталася ў Пінску і атрымала загад барацьбы пераправы пераць польскія рэкі. Гэты загад флатылія бліскава выконвала да 20 верасня 1939 года: было збыта 3 нямецкія самалёты, адзін з іх пад Пінскам, знішчана шмат дыверсійных груп. З уступленнем 17 верасня ў вайну СССР флатылія атрымала загад атапіць усе караблі і, не ўступаючы ў ваенныя канфлікты з савецкімі войскамі, адыходзіць у напрамку Румыніі. Безумоўна, не абшчылася без ахвяраў: група афіцэраў і падафіцэраў трапіла ў савецкі палон і была расстраляная 26 верасня 1939 года ў раёне вёскі Макраны, што на Маларычыне. Сёння на гэтым месцы стаіць помнік бязвінным ахвярам. Апошнія баевы карабелі былі затоплены 29 верасня 1939 года на Вісла. Але гэты дзень не паставіў рысу пад жыццём флатыліі. Яе маркі мужна змагаліся ў партызанскіх атрадах АК і АЛ і падпольлі. 14 верасня 1941 года згодна з пятым пунктам савецка-польскага падагнення 1148 маракоў і афіцэраў флатыліі, якія знаходзіліся ў палоне на тэрыторыі СССР, былі накіраваныя ў Вялікабрытанію, дзе саставілі каманды крэйсера «Дракон», знішчаліка «Ураган» і іншых суднаў пад бел-чырвоным сцягам. 29 кастрычніка 1944 года на тэрыторыі СССР былі створаны 1 асобны марскі запасны батальён, у якім змагаліся супраць немцаў 612 (28,4%) белых марынажаў Пінскай флатыліі.

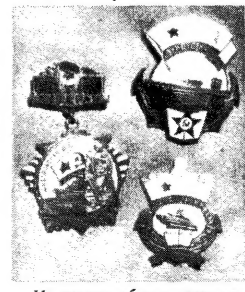
Вярнецца яшчэ назад у 1939 год. У кастрычніку 1939 года са з'яўленнем у горадзе карабелёў Дняпроўскай рачной флатыліі пачынаецца савецкі перыяд ваенна-марской гісторыі Пінска. Дняпроўцы пачалі падымаць з рэк польскія караблі.



частка якіх ўвайшла ў склад Пінскай флатыліі, створанай у пачатку чэрвеня 1940 года. Яе маркі мужна змагаліся з фашыстамі да 28 верасня 1941 года. Флатылія была расфарміраваная 5 кастрычніка 1941 года. У верасні 1943 года зноў была сфарміраваная Дняпроўская флатылія, маракі якой у ліпені 1944 года вызвалілі Пінск. Пасля гэтага штаб



флатыліі заставіў у Пінску. У сакавіку 1951 года на базе флатыліі былі створаны Першы чырвонасьцяжны ордэна Ушакова вучэбны атрад ВМФ СССР. Усе мы добра ведаем тыя часы, калі наша вока вабіла чорная форма статных маракоў. У атрадзе праходзілі службу і нашы землякі. Сярод іх ураджэнца вёскі Блудзень (цяпер Першамайская) Бярозаўскага раёна, добра вядомы сёння ў горадзе дырэктар заводу штучных скур Віцязь Сяргей Аляксандравіч (здымак 6).



На памяць аб тых часах засталіся не толькі здымкі, але і памятныя адзнакі (здымак 7). Сярод іх дзве прысвечаныя маракам-дняпроўцам. Першая — ветэранская адзнака дняпроўцаў, другая (адсутнічае на здымку) прысвечаная 75-годдзю Дняпроўскай флатыліі.

На ўсіх адзнаках абавязковым элементам з'яўляецца браўняктар, які сёння ў якасці помніка маракам-дняпроўцам застыў на беразе Пінны.

Ліквідацыя атрада ў кастрычніку 1993 года ня скончыла гісторыю Пінска як ваенна-марскога горада. У памяці нашчадкаў ён назаўсёды застаецца ваенна-марскім.

Яўген ГУРЭЎСКІ,
г. Пінск

ГІСТОРЫЯ АДНАГО КАНВЭРТА

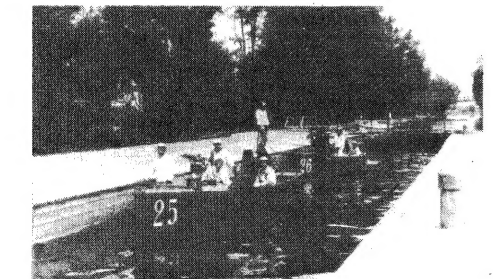
1962 год. Набліжаліся 125-я ўгодкі нараджэння слаўнага патрыёта, мысьліцеля, кіраўніка паўстання 1863—1864 гадоў Кастуся Каліноўскага. Філятэлісты Менскага гарадскога клуба калекцыянераў (у той час яшчэ абласнога) вырашылі адзначыць гэтую дату. У канцы красавіка 1962 года на пасляжонні праўлення клуба прынялі рашэнне з'яўняцца да Міністэрства сувязі БССР з хатадзіствам выпусціць да юбілейнай даты марку, канвэрт і арганізавалі гашэнне юбілейным штэмпелем на паштамтах Менска і Горадні. У тыя часы санкцыя на выпуск паштовых выданняў неабходна было атрымаць ад адпаведнага аддзела ЦК КПБ. Таму другі ліст клуб накіраваў у ЦК. Дзесяці каля месяца не было ніякага адказу. Затым раздаўся званок — старшыня клуба запрашаецца для размовы. Яна была кароткай: ЦК ня бачыць важкіх падставаў для шырокай папулярнасці ў паштовых выданнях юбілейнага Кастуся Каліноўскага. Такі ж адказ атрымалі і ў Міністэрства сувязі. Паштавікі дадалі, што ўжо ня хопіць часу, хача да юбілейнай даты заставалася болей паўгода. Пры жаданні яшчэ ўпаўне можна было пасылаць заказчы канвэрт з партрэта Кастуся Каліноўскага і адмысловы штэмпель. Але ў канцы размовы прадставіў міністэрства чысра прызнаўся, што няма адпаведнага ўказання зверху.

Тады на чарговым пасяджэнні праўлення клуба прынялі другое рашэнне — прасіць дазволіць хоць бы толькі адмысловае гашэнне. І ўсё пайшло па другім крузе: блукальнік па інстанцыях, зневажанне, а часам і абразы. Адзін з партыйных босаў ЦК у адказ на заўвагу, што Кастусь Каліноўскі — асоба вядомая, пра яго напісана шмат кніжак, артыкулаў, адказаў: «Калі яго хто і ведае, дзе гэта не дае падстаў навадняць усю краіну мільённым накладам марак і канвэртаў». Урэшце быў атрыманы дазвол на выбар памятнага штэмпеля, але толькі для менскага паштамта. Гашэнне ў Горадні, блізка якой нарадзіўся Кастусь Каліноўскі, забаранілі. Такая «ласка» тлумачыцца тым, што маркі і канвэртны выпускуецца мільённым накладам і рознасыць інфармацыю пра тую ці іншую асобу або падзею па ўсім сьвеце, а адмысловы гаш-

шэнні, як правіла, малатыражныя, звычайна 1000—2000 асобнікаў і малавядомыя шырокім колам грамадства, бо асядаюць у калекцыях. Штэмпель зрабілі ў гравёрнай майстэрні Міністэрства сувязі БССР па малюнку мастака А. Плятнёва з тэкстам на беларускай мове, а месца правядзення гашэння на расейскай — «Мінск. Почтамт». Калі стала вядома, што афіцыйнага канвэрта да юбілейнага так і ня будзе, было вырашана выдаць яго ўласнымі сіламі. Такі вопыт у Менскага клуба калекцыянераў меўся: 10 канвэртаў да розных знамянальных дат ужо было выдадзена. Супрацоўніку Менскага паштамта сп. Глэсман, які быў сябрам праўлення клуба, даручылі падрыхтаваць да ўдодка Каліноўскага адпаведны канвэрт. У канцы студзеня 1963 года менскага друкарыя «Трансчыгуныдат» адціснула фіялетавай фарбай у левым верхнім кутце адной тысячы звычайных белых канвэртаў надпіс: «125 лет со дня рождения белорусского революционера К. С. Калиновского (Кастуся Каліноўскага) 1863—1864». Такім чынам, да 2 лютага, дня нараджэння Каліноўскага, канвэрт быў распаўсюджаны сярод філятэлістаў Менска і ў гэты ж дзень на Менскім паштамце адбылося гашэнне. Праўда, яно было не зусім поўным у сэнсе выканання філятэлістычных патрабаванняў. Астатні адпаведная тэматыка маркі. Давялося наклеіваць звычайную, стандартную. Некаторыя клеілі лобую марку на беларускую тэму.

Але на гэтым кропку ставіць рана. Калі сярод філятэлістаў распаўсюдзілася чутка, што афіцыйнага канвэрта ня будзе, многія выказалі шэраг ідэй па пераадоленні тупіковага становішча. Адзін філятэліст (шкада, не памятаю яго прозвішча), прынёс у праўленне канвэрт з намалёваным на месцы маркі партрэта Кастуся Каліноўскага, абрамленага выявамі паўстанскага зброі. Але было ўжо позна, дый малонак патрабаваў дапрацоўкі. Аднак на гэтым унікальным канвэрте было зроблена адмысловае гашэнне. Доўгі час ён захоўваўся ў калекцыі Г. В. Васірасенскага, пачынальніка калекцыявання канвэртаў на беларускую тэматыку. У час падрыхтоўкі сваёй калекцыі да выстаў на гісторыі Беларусі ён падараваў мне гэты канвэрт.

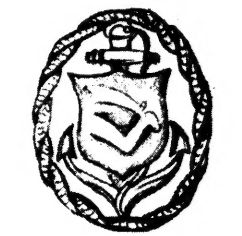
Леў КОЛАСАЎ,
г. Менск



Войску Польскім. Быў вельмі ўражаны тым, што ў Лондане ў Музэй войска Польскага ёсць матэрыяльныя звесткі пра беларускі Пінск як ваенна-марскі горада. Пачаткам ваенна-марскага летапісу Пінска лічыцца 3 ліпеня 1919 года, калі паблізу Пінска на Гарадзішчанскім возеры караблі створанай Польскай рачной флатыліі Ваенна-марскага флоту прынялі першае баявое крыжэзнае супраць карабелёў Чырвонай Дняпроўскай флатыліі. Пасля Рыжскага дагавору аб падзеле Беларусі флатылія засталася ў Пінску. За час яе існавання ў склад флатыліі ўваходзіла каля 80 баявых і дапаможных суднаў, ёй падпарадкоўваліся сударомны завод і створаны ў 1921 годзе Ваенны порт Пінск. Служыла ў флатыліі 1147 чалавек. Што за сьце ўздыма гэтага сьця, можа убачыць на здымку 1, які, дарэчы, зроблены праз два дні пасля адкрыцця канала

(мал. 3) мела агульны характар, ён ўзнагароджваўся лепшымі афіцэраў і маракі.

У той час Пінск цяжка было ўявіць без флатыліі, якая арганічна ўпісалася ў жыццё горада. Усе ўрачыстасці і свья-



ты, сярод якіх выдзяляліся «Дні Палесся» (праводзіліся штогод 17 жніўня), не абходзіліся без маракоў. Увесь горад сачыў за спартыўнымі спаборніцтвамі, якія праводзіў ваенна-спартыўны клуб «Якар». Гараджане маглі ўдзельнічаць у працы спажывецкага таварыства флатыліі «Вотніва», якое на пачатку 1939 года змяняла свае грошы наміналам 5, 10, 20, 50 гр., 1, 5 зл. (дзеве зёрні) (мал. 4).

Флатылія была цесна звязаная ня толькі з усёй часткай Беларусі, якая знаходзілася пад уладай Польшчы. Відавочна, што ў флатыліі праходзілі службу або перападрыхтоўку ў розныя беларусы. Сярод іх і мой зямляк, ураджэнец вёскі Малеч (тады Пружанскага, цяпер Бярозаўскага раёна) Падароўскі Аляксандр Макаравіч (1908—1991) (здымак 5, сядзіць). Аднавішчыцы клікалі на вуліцы яго найначай як «пінскім марынажам».

Мірнае жыццё флатыліі й усёй Беларусі скончыў верасень 1939 года. Яшчэ напярэдадні вайны з флатыліі на Вісла было адпраўлена 10 баявых і дапаможных суднаў з

Агінскага ў Целяханах 11 ліпеня 1927 года.

Кожны год 1 мая караблі флатыліі на пяць месяцаў пакідалі Пінск і выходзілі на прастору палескіх рэк. У гэты час адпрацоўваліся ваенна-тактычныя задачы, ішло напружане школенне «марынажаў». Вярталіся караблі на базу ў кастрычніку, і пачынаўся зімовы перыяд вучобы: караблі накіроўваліся на завод і ў ангары для рамонт, а для



